

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická

Diplomová práce

2017

Petra Kasíková

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HUDEBNÍ KULTURY

HUDBA KLASICISMU V HV NA 1. STUPNI ZŠ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Petra Kasíková

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: doc. Mgr. Tomáš Kuhn, Ph.D.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 26. června 2017

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji panu doc. Mgr. Tomáši Kuhnovi za ochotu při vedení mé práce. Dále děkuji mé rodině za velkou podporu během celého studia.

Zde se nachází originál zadání kvalifikační práce.

Obsah

ÚVOD	3
1 POSLECH HUDBY	4
1.1 Význam poslechu hudby na vývoj dítěte	4
1.2 Hudební vývoj dítěte	5
1.3 Periodizace hudebního vývoje	6
1.3.1 Předškolní věk	6
1.3.2 Mladší školní věk	8
1.3.3 Střední školní věk	10
1.3.4 Starší školní věk	11
1.4 Poslechové činnosti v hudební výchově	11
1.4.1 Metody rozboru a výkladu hudebního díla	14
1.4.2 Spojení poslechu hudby s dalšími činnostmi	16
1.4.3 Metodický postup při poslechu a výkladu hudebního díla ..	17
2 RVP A POSLECH HUDBY V SOUČASNÉ KONCEPCI HUDEBNÍ VÝCHOVY	19
2.1 Klíčové kompetence	19
2.2 Poslechové činnosti v RVP	21
3 OBDOBÍ KLASICISMU	23
3.1 Charakteristika hudebního klasicismu	23
3.1.1 Hudební klasicismus	23
3.1.2 Instrumentální hudba	24
3.1.3 Opera	24
3.2 Významní hudební skladatelé, s nimiž se setkávají žáci na 1. stupni ZŠ	25
3.2.1 Josef Haydn	25
3.2.2 Wolfgang Amadeus Mozart	26
3.2.3 Ludwig van Beethoven	29
3.2.4 Leopold Mozart	30
3.2.5 Christoph Willibald Gluck	30
3.2.6 Luigi Boccherini	31
3.2.7 Josef Mysliveček	31
3.2.8 Jakub Jan Ryba	31

4 ANALÝZA AKTUÁLNÍCH UČEBNIC HUDEBNÍ VÝCHOVY PRO 1. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	33
4.1 Poslechové skladby z období klasicismu v 1. ročníku ZŠ.....	33
4.1.1 Analýza učebnice pro 1. ročník a její metodické příručky ..	33
4.1.2 Poslechové skladby z období klasicismu v 1. ročníku.....	34
4.2 Poslechové skladby z období klasicismu ve 2. ročníku ZŠ... 37	37
4.2.1 Analýza učebnice pro 2. ročník a její metodické příručky ..	37
4.2.2 Poslechové skladby z období klasicismu ve 2. ročníku.....	38
4.2.1 Ludwig van Beethoven: Symfonie č. 6 F dur op. 68 Pastorální ..	38
4.3 Poslechové skladby z období klasicismu ve 3. ročníku ZŠ... 41	41
4.3.1 Analýza učebnice pro 3. ročník a její metodické příručky ..	41
4.3.2 Poslechové skladby z období klasicismu ve 3. ročníku.....	41
4.4 Poslechové skladby z období klasicismu ve 4. ročníku ZŠ... 43	43
4.4.1 Analýza učebnice pro 4. ročník a její metodické příručky ..	43
4.4.2 Poslechové skladby z období klasicismu ve 4. ročníku.....	43
4.5 Poslechové skladby z období klasicismu v 5. ročníku ZŠ..... 46	46
4.5.1 Analýza učebnice pro 5. ročník a její metodické příručky ..	46
4.5.2 Poslechové skladby z období klasicismu v 5. ročníku.....	46
ZÁVĚR	48
RESUMÉ.....	49
SUMMARY	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	50
PŘÍPADNÝ SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ ČI DIAGRAMŮ.....	53

ÚVOD

Hudební výchova patří většinou u dětí v mladším školním věku mezi jejich nejoblíbenější předměty a také pro učitele bývá radostí s malými žáčky pracovat. Děti na prvním stupni jsou velmi tvořivé, hravé a nadšené pro jakoukoliv zábavnou činnost. Milují zpěv, tanec, hru na hudební nástroje a rády se učí všemu novému.

Poslechové činnosti bývají někdy trochu opomíjeny, ale měly by být běžnou součástí hodin hudební výchovy. Pokud pedagog respektuje věk dětí, jejich potřeby a zájmy, může se i poslech klasické hudby stát pro žáky velmi příjemným.

Co se týká mé pedagogické praxe, druhým rokem působím v malotřídní venkovské škole. Mimo jiné učím i hudební výchovu a jako v jiných předmětech, musím i zde zohledňovat zvláštnosti malotřídního vyučování. Děti se na tento předmět vždy velmi těší a s očekáváním ve svém rozvrhu sledují, kdy zase budou zpívat, poslouchat a hrát si.

Ve své práci se zaměřuji na hudbu klasicistního období, neboť díky svému emocionálnímu náboji si dokáže podmanit i zarytého odpůrce vážné hudby.

V teoretické části nejdříve popisuji vliv poslechu hudby na vývoj dítěte. Dále se zaměřuji na didaktiku poslechových činností v současné škole a způsob, jakým je poslech hudby zakotven v našem vzdělávacím systému. Praktickou část tvoří analýza současných učebnic hudební výchovy na 1. stupni ZŠ se zaměřením na hudbu klasicismu.

1 POSLECH HUDBY

1.1 Význam poslechu hudby na vývoj dítěte

Podobně tak, jako ostatní druhy umění provází člověka od jeho samotného vzniku, tak i hudba je nedílnou součástí lidské společnosti. V minulosti bylo prokázáno, že již během nitroděložního vývoje je lidský zárodek schopen vnímat hudbu. Již v tomto období si lidský jedinec může navyknout na určitou písničku, která jej bude moci v počátečních měsících života snáze utišit. Malé dítě je schopné již krátce po narození vnímat hudbu, která jej obklopuje. Vnímá její melodii, rytmus a sílu jejích tónů. Velmi rychle si navykne na poslech zpěvu nejrůznějších písní, které rádo poslouchá před spaním.

Dítě se většinou poprvé setká s hudbou doma, ve své rodině. Malé děti mají velmi rády, když jim matka před spaním zpívá nejrůznější lidové nebo dětské písně. Poslouchání zpěvu svých nejbližších je velmi uklidňuje a dává jim pocit bezpečí. Jak dítě roste, setkává se během života s různou reprodukovanou hudbou a většinou se přizpůsobí vkusu svých nejbližších. Někteří rodiče dopřávají svým ratolestem od útlého věku pravidelné návštěvy divadel a koncertních sálů. Oproti tomu v některých rodinách se dítě setkává s hudbou pouze prostřednictvím rozhlasu a televize. Reprodukovanou hudbu však nelze pokládat za náhradu matčina zpěvu a z citového hlediska ji nemůžeme považovat za rovnocenného motivačního činitele ve výchově dítěte.

Rodina je základním prvkem v hudebním rozvoji dítěte, avšak oproti minulosti se vztahy mezi jejími jednotlivými členy značně změnily. Před několika desetiletími bylo samozřejmostí, že matka se svým dítětem trávila veškerý čas od jeho narození po dobu několika let. Přirozený kontakt mezi dítětem a jeho matkou totiž vytváří velmi pevné intimní a citové pouto. Posloucháním melodie matčiny řeči získává malé dítě první auditivní podněty a především poslech jejího zpěvu při konejšení a uspávání rozvíjí jeho hudební sluch. Citové a sociální podněty ve vztahu ženy a jejího dítěte jsou přirozeným základem rozvoje lidské osobnosti. V současné době se postavení matky v rodině značně změnilo. V mnoha případech bývá matka živitelkou rodiny a veškerou svoji energii je nucena rozdělovat mezi pracovní povinnosti a péči o rodinu. Starost o samotné dítě se tak přemísťuje mezi ostatní členy rodiny a vzdělávací ústavy.

Matčin zpěv, který je tónově příbuzný s hlasem dítěte a má schopnost vytvořit emocionální situaci, ovzduší naplněné láskou, je neúčinnější motivací k prvním pěveckým pokusům dítěte, a proto i základem jeho hudebního vývoje.¹

Poslech hudby působí na smyslové orgány a zasahuje celou oblast psychiky. Výrazný hudební rytmus vyvolává pohybové reakce a nutí k tanečním pohybům, výrazná melodie působí na afektivní oblast. Vnímání hudby vytváří v lidském jedinci citové, představové a fantazijní reakce, hudba zasahuje jeho vědomí a myšlení. Hudba dovede člověka uchopit, vnitřně ho očistit a motivovat ke společensky a lidsky užitečným činům, umožnit mu intenzivní prožívání současného světa.²

1.2 Hudební vývoj dítěte

Hudební vývoj chápeme jako proces utváření poměrně stálých a nevratných změn v psychických strukturách a funkcích jedince, který je závislý na jeho osobní vybavenosti, komunikaci s hudebním prostředím, na intenzitě a kvalitě hudebně výchovných podnětů.

Hudební vývoj zahrnuje kontinuum evoluce od jednoduchých hudebních procesů ke stále hlubšímu, přesnějšimu a plnějšimu zpracování hudby v psychice, k dokonalejšimu hudebnímu vnímání, poznávání a prožívání hudby i k dokonalejším hudebním úkonům.³

V hudebním vývoji lidského jedince existují charakteristické rysy a zákonitosti. Hudební vývoj patří k neoddělitelné součásti každé lidské osobnosti a je spojován s ostatními vlastnostmi člověka a také s vývojovými změnami psychické činnosti v průběhu jeho života. Hudebně rozvíjet a vychovávat lze všechny děti s normálním průběhem duševního vývoje. Hudební vývoj je závislý na dědičných faktorech, na lidském učení a také na prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Každé vývojové období dítěte je charakteristické pro rozvoj určitých hudebních schopností. Hudební vývoj jedince také ovlivňují motivační podněty, potřeby a zájmy jedince a cíli, které si klade.

Dítě je velmi ovlivněno okolní hudbou každodenního života, která u něj ovlivňuje hudební vědomí a konkrétní podobu hudebních činností. Kromě rodinného vlivu záleží na

---

¹ SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1974. 196 s. Comenium musicum; sv. 12.

² SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1974. 196 s. Comenium musicum; sv. 12.

³ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

přístupu pedagoga, jak podněcuje u dětí zájem o hudební činnosti a zda je pozitivně dále motivuje.

Každý stupeň lidského vývoje má své charakteristické zvláštnosti. V každé vývojové etapě jsou odlišnosti ve způsobu vnímání, myšlení, vyjadřování, prožívání nebo chování.

1.3 Periodizace hudebního vývoje

Hudební ontogenezi lze členit z různých úhlů pohledu. V současné době se stále častěji využívá pedagogické periodizace hudebního vývoje lidského jedince. Přestože mezi jednotlivými dětmi mohou existovat velké individuální rozdíly, úsek lidské ontogeneze označovaný jako mládí, dělíme na čtyři etapy.

První úsek lidského života označujeme jako předškolní věk, který trvá od narození až do šesti let věku. Tuto část lze ještě rozdělit na období nemluvněte a batolete, které končí dovršením třetího roku, a období návštěvy mateřské školy, které zahrnuje období od čtyř do šesti let. Druhou etapou období mládí je mladší školní věk, neboli prepubescence, která se týká dětí na prvním stupni základní školy, což je mez šestým a jedenáctým rokem života. Třetím obdobím, nazývaném také pubescence, je střední školní věk, který se týká dětí ve věku dvanáct až patnáct roků, což jsou žáci navštěvující druhý stupeň základní školy. Čtvrtou etapou je starší školní věk, neboli období postpubescence, které začíná v patnácti letech a trvá přibližně do dvacátého roku věku.⁴

1.3.1 Předškolní věk

A) Období nemluvněte a batolete

Hudební projevy dítěte jsou již od jeho narození propojeny s ostatními psychickými funkcemi a tvoří součást obecného psychického a tělesného vývoje. Součástí sluchového ústrojí, která analyzuje a zpracovává vnější hudební podněty, začíná u novorozence fungovat již krátce po jeho příchodu na svět.

Na silný zvukový podnět dítě reaguje reakcí oka nebo trhnutím celého těla. Pokud hlasité zvuky přetrvávají delší dobu, novorozené dítě často umlkne a znehybní někdy po celou dobu trvání zvuku.

---

⁴ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

Mezi třetím a osmým týdnem se činnost sluchu zvyšuje a dítě začíná reagovat na pronikavější a silnější zvuky. Reaguje především na hlas své matky, ale i ostatních členů nejbližší rodiny. Na konci 2. měsíce dítě začíná vnímat také tóny, především matčin zpěv, ale také obrací svoji pozornost ke zvukům různých hudebních nástrojů. Když je kojeneček ve věku tří nebo čtyř měsíců, otáčí již hlavu směrem ke zdroji zvuku, tedy k hlasu matky.

Velmi brzy se u dítěte vytváří smysl pro rytmus. Již půlroční kojeneček má zájem o silně rytmizované písně a v roce a půl batole reaguje na výrazný rytmus pohyby končetin nebo celého těla.

V tomto věku se také začíná vyvíjet řeč dítěte. Mezi šestým a osmým měsícem kojeneček opakuje jednu slabiku, poté začíná s imitací, která bývá zpočátku nepřesná. Správný přízvuk a melodii slova však napodobí téměř vždy dobře. Batole nejdříve začíná imitovat několik jednoduchých slov, které se později rozšiřují do vět.

Na počátku třetího roku také dítě vzbuzuje první zájmy o nápodobu zpěvu dětských písní a různých melodií. Nejčastěji si brouká dětské melodie, které slyší od své matky nebo ostatních členů rodiny. V období prvních pokusů nebývá melodie zachycena přesně. Rozsah zpěvního hlasu batolete je individuální a pohybuje se asi v rozsahu velké tercie.⁵

Děti v tomto věku však jen neimitují odposlouchané dětské písně, ale vytvářejí si své vlastní melodie, které zpívají např. své oblíbené hračky. Impulsem k takovéto hudební tvořivosti může být jakýkoliv vnější podnět, událost nebo dobrá nálada.

B) Období navštěvování mateřské školy

Většina dětí v tomto věku je značně ovlivněna kolektivní výchovou, neboť téměř každé ve věku mezi čtvrtým a šestým rokem navštěvuje mateřskou školu. Pokud je kolektivní výchova v mateřské škole ještě podpořena výchovným působením rodiny, získává dítě optimální hudební podněty. Často se však stává, že matka nemá vztah ke zpěvu a mnohdy ani patřičný citový vztah k samotnému dítěti, které se tak při výchově v mateřské škole poprvé setkává s kvalitní hudbou.

V mateřské škole se dítě poprvé setkává s cílenou výukou hudební výchovy. Kvalita této výuky je závislá především na připravenosti pedagogů předškolního vzdělávání a jejich přístupem.

---

⁵ SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1974. 196 s. Comenium musicum; sv. 12.

V předškolním věku se vlivem biologického zrání a výchovných podnětů rozvíjí sluchový analyzátor a zvláště jeho výškově diferenciatní schopnost, která pak od šesti let vzrůstá dvojnásobně.⁶ Zároveň dochází k anatomickému utváření hlasového orgánu a sílení hlasivkového svalstva. Dochází k automatizaci tvorby tónů a upevňování pěveckých dovedností.

Dítě v tomto věku je schopno poslouchat mnohem soustředěněji. Základní poslechové zkušenosti se vytvářejí i v oblasti instrumentální hudby. Děti vnímají hudební obsah, náladu, charakter skladby a také příslušný tělesný pohyb. Dovedou rozlišit výraz skladby, částečně i její obsah a jsou schopny diferencovat ve vnímané hudbě základní emoce. Poznají například, jestli je poslouchaná skladba veselá, smutná nebo vážná.

Poznáváním nových písní a skladeb a jejich opakováním se zvětšuje kapacita hudební paměti. U dětí předškolního věku se formují základní hudební představy, jsou schopné vybavit si melodii, kterou již několikrát slyšely.

V tomto věku se rychle rozvíjí hrubá motorika. S hudebním rytmem dochází ke koordinaci pohybu paží, nohou a celého těla. Synchronizací těchto pohybů vznikají předpoklady pro hru na elementární hudební nástroje.⁷

V předškolním věku dochází k intenzivnímu rozvoji pěveckých dovedností. Slabý a lehký tón dětského hlasu ovlivňuje hrtanové svalstvo, které ještě není v tomto období plně vyvinuté. Hlasový rozsah vykazuje velké individuální rozdíly a je ovlivněn věkem a pěveckou aktivitou. V tomto věku ještě nejsou patrné hlasové rozdíly mezi děvčaty a chlapci.

Předškolní věk je jednou z nejdůležitějších etap hudebního rozvoje dítěte. Vhodné rodinné zázemí a patřičný rozvoj hudebnosti v mateřské škole jsou nezbytnými podmínkami úspěšné práce na základní škole. Pokud je tato etapa zanedbána, negativně ovlivní celkový vztah dítěte k hudbě.

1.3.2 Mladší školní věk

Mladší školní věk začíná nástupem dítěte do prvního ročníku základní školy. Vstup dítěte do školy je důležitým mezníkem v jeho psychickém i sociálním vývoji. Kvalitní

---

⁶ ZAPOROŽEC, V. A. in SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

⁷ SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1974. 196 s. Comenium musicum; sv. 12.

vedení hudební výchovy je velmi důležité pro další hudební rozvoj a působí kladně i na celkový psychický vývoj dítěte. Pro úspěšnost tohoto hudebního rozvoje je však nezbytné, aby dítě při nástupu do školy dosáhlo určité hudební připravenosti.

Účinný vliv na rozvoj všech analyzátorů má soustavná a kvalitní hudební výchova na prvním stupni základní školy. Jejím úkolem je všestranný hudební rozvoj dítěte prostřednictvím široce založené hudební aktivity. Jde především o to, vytvořit pevné pěvecké návyky u všech dětí, rozezpívat kolektivy tříd, vytvořit schopnost soustředěného poslechu přiměřených hudebních skladeb, kultivovat hudbou tělesné pohyby a rozvíjet motoriku potřebnou ke hře na hudební nástroje.⁸

V mladším školním věku se žák velmi rychle duševně i tělesně rozvíjí a o tuto skutečnost se lze opřít při výuce hudební výchovy. Hudební zkušenosti získává dítě hudebními činnostmi a manipulací s hudbou.

Při nástupu do školy ještě dítě není schopné udržet dlouhodobě pozornost, avšak při vhodné motivaci tato bezděčná pozornost přechází v úmyslnou, která dítěti dovoluje aktivní poslech náročnější hudby.⁹ Pozornost dítěte vzrůstá vlivem poslechových činností. Vlivem nárůstu hudební kapacity a funkce hudební paměti je dítě na počátku školní docházky schopné zapamatovat si jednoduchou melodii a reprodukovat ji. Rychle se rozvíjející jemná motorika umožňuje dětem mladšího školního věku hru na klasický hudební nástroj.

Vlivem značného vývoje dětského hlasu dochází v tomto věku k velkému rozvoji pěveckých dovedností. Pokud je dítě správně a systematicky ve školní hudební výchově vedeno, dochází u něj ke značnému zvětšování hlasového rozsahu. Dětskou hudební tvořivost lze rozvíjet vhodnými podněty a motivací.

U dětí navštěvující první stupeň základní školy je důležité zejména vzbuzení zájmu o hudební výchovu. Toho lze docílit především střídáním nejrůznějších činností a vhodnou motivací. Zábavná forma hodin hudební výchovy děti velmi motivuje a děti si radost z hudby přenášejí i do dalších školních let.

---

⁸ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

⁹ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

1.3.3 Střední školní věk

Tato věková kategorie zahrnuje děti ve věku dvanácti až patnácti let, avšak vlivem biologické akcelerace se v posledních letech spodní hranice snižuje. Toto období, kdy žáci navštěvují druhý stupeň základní školy, se nazývá obdobím dospíváním. Chlapci a děvčata nedospívají rovnoměrně. U děvčat se nástup puberty v současné době dostavuje po desátém roce věku, u chlapců většinou o rok později.

Vlivem zvýšené činnosti žláz s vnitřní sekrecí dochází v lidském těle k obrovským anatomickým a fyziologickým změnám. Tyto změny mají velký vliv na psychiku dítěte i na jeho sociální vazby.

Ačkoliv je na počátku tohoto období ještě duševní a tělesný vývoj klidný, postupem času hormony vylučované endokrinními žlázami velmi ovlivňují citový stav, chování a psychický život jedince. Dítě prochází obdobím neklidu, duševních krizí a výbušností.

V období středního školního věku dochází mimo jiné k rychlému nárůstu hrtanu a k prodlužování hlasivek. Tento jev, který se nazývá mutace, výrazně ovlivňuje kvalitu hlasu, zejména jeho výšku, barvu a sílu. Dětský hlas se rozděluje na dva různé hlasové typy, na mužský a ženský. Tyto změny jsou více patrné u chlapců, u kterých se kromě barvy a síly hlasu mění především jeho poloha. Chlapci se v tomto věku často stydí a odmítají zpívat před svými spolužáky. U dívek tyto změny probíhají často nepozorovaně, kdy pouze dočasně kolísá síla a poloha hlasu.

Bouřlivé změny, které se odehrávají v psychice dospívajícího člověka, mají velký vliv na hudební vnímání, na hudební postoje a zájmy. Vnímání se výrazně prohlubuje a je citově i obsahově bohatší.

V tomto období děti velmi často vyhledávají nadměrně hlasitou reprodukovanou hudbu, která je pro lidský organismus někdy až fyziologicky neúnosná. Mladý člověk se většinou orientuje na poslech moderní hudby z médií, poslech vážné hudby bývá velmi často až na posledním místě.

Velmi málo se také dospívající věnují vlastní interpretační činnosti. Sólový a sborový zpěv nebo hra na klasický hudební nástroj většinu dětí v tomto věku příliš nepřitahuje. Hra na nástroj se omezuje často pouze na doprovod kytary k populárním písním.

Mladý dospívající člověk mívá často sklony k introvertnímu chování, kdy touží po vlastním sebepoznání. Tyto prožitky lze velmi dobře vyjádřit pomocí hudby. Ačkoliv

hudební výchova nebývá v tomto věku nejoblíbenějším předmětem, velmi často dochází u dospívajících k výraznému rozvoji hudební tvořivosti.

Výzkumy i pedagogická praxe učitelů, vychovatelů a rodičů vedou k oprávněnému závěru, že hudba je svým charakterem předurčena k tomu, aby plnila nezastupitelnou funkci ve výchově dospívajících. Podílí se významně na duševním, citovém, rozumovém a mravním vývoji pubescentů.¹⁰

1.3.4 Starší školní věk

Tato etapa lidské ontogeneze je poslední fází v období mládí, tedy mezi obdobím pubescence a ranou dospělostí. Spodní věková hranice bývá vymezena věkem patnácti let. Tento časový úsek končí ve věku mezi dvacátým a dvacátým druhým rokem, kdy lidský jedinec dosahuje plné tělesné i duševní vyspělosti.

V tomto období se ukončuje tělesný růst, všechny tělesné tvary a proporce získávají konečnou podobu. Dozrávají i hlasové orgány a poloha, výška i barva hlasu získávají konečnou podobu.

Po předchozím období, které se vyznačovalo velkou fyzickou, duševní i citovou nevyrovnaností, nastává nová vývojová fáze. Lidský jedinec je již mnohem vyrovnanější a mnohem lépe ovládá své city. Již nedochází tak často k velkým citovým výkyvům a mladý člověk se stává harmoničtější osobností.

Studenti středních škol již většinou nemají povinnou hudební výchovu. Výjimky tvoří střední pedagogické školy, konzervatoře a volitelná hudební výchova na gymnáziích. Mladá generace má možnost navštěvovat různé mimoškolní pěvecké a instrumentální soubory, různé koncerty nebo operní a muzikálová představení. Většina mladých lidí však soustřeďuje svoji pozornost k poslechu reprodukované hudby zprostředkované rozhlasem a televizí.

1.4 Poslechové činnosti v hudební výchově

Poslech hudby patří v současné době k nejčastějším způsobům kontaktu člověka s hudbou. Lidský jedinec je nejtělejšího dětství vystavován nejrůznějšími hudebními podněty, které uvědoměle vnímá. Pokusy o vlastní hudební projev se dostávají až později.

---

¹⁰ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

Také v pozdějších letech bývá poslech nejfrekventovanější hudební činností jedince. Bývá to však nejrůznější konzumní hudba, která člověka obklopuje z masmédií. Tuto hudbu však většinou vnímá automaticky, většinou jako hudební kulisu doprovázející jiné činnosti.

V takovéto situaci bývá dítě, které začíná navštěvovat základní školu. Výjimku tvoří pouze hudební činnosti v mateřské škole, kde se však dítě s poslechem nesetkává příliš často. Poslech populární hudby se tak pro žáka stává jedinou zkušeností s poslechem hudby.

Úkolem školy je, aby učila děti poznávat skutečné umělecké hodnoty a učila je poslouchat kvalitní hudbu uvědoměle a soustředěně.¹¹ Učitelé na základních školách by měli žáky odpoutat od konzumního vztahu k hudbě a pěstovat v nich kladný vztah k umělecké hudbě, která se pro ně stane nedílnou součástí životního stylu.

Poslech hudby tvoří receptivní složku hudební výchovy. Aktivními činnostmi žáci poznávají pouze malou část skladeb, například lidovou nebo umělou píseň a část z vokální, operní nebo kantátové hudby. Poslechovými činnostmi se však seznamují s celou oblastí instrumentální hudby, orchestrální i komorní.

Úkolem receptivní výchovy je zajistit, aby si žáci během své školní docházky posluchačsky osvojili určitý repertoár skladeb, které by jim sloužily nejen jako výchozí zásoba osvědčených estetických hodnot, ke kterým se budou rádi vracet, ale aby v nich rovněž měli názorný příklad hudebně naukových pojmů, které si při poslechu skladeb osvojili.¹²

V průběhu školních let se žák setkává s různými pojmy, které slouží k popisu poslechových skladeb. Tyto pojmy žák potřebuje znát, aby mohl o skladbě hovořit a aby rozuměl svému učiteli. Dítě se učí o hudebních nástrojích, o dějinách hudby nebo o hudebních formách. Naukové pojmy z těchto oblastí postupně přibývají. Žák si postupem času vytváří jejich zásobu, která mu usnadňuje orientaci při poslechu umělecké hudby.

Výběr poslechových skladeb by se měl řídit určitými hledisky, aby vyhovoval požadavkům vzdělávání žáků. Poslechové skladby by měly být přiměřeně dlouhé. Dítě v mladším školním věku ještě nedokáže udržet dlouhodobě pozornost, a tak je vhodné volit

---

¹¹ PECHÁČEK, Stanislav aj. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ: Skripta pro posl. pedagog. fak.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. 282 s. ISBN 80-7066-459-2.

¹² DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy.* 2. vyd. Ostrava: Montanex, ©1992. 105 s. ISBN 80-85300-98-2.

kratší skladby, z delších je vhodné vybírat pouze jejich úryvky. Učitel se také řídí didaktickým hlediskem a z tohoto důvodu vybírá skladby týkající se pojmů, které chce žáky naučit. Nejdůležitější je umělecké hledisko. Dítě může totiž vychovávat a esteticky na něj působit pouze umělecky hodnotné dílo.

Co se týká způsobu přehrávání skladeb, mají učitelé v dnešní době mnohem lepší možnosti než v minulých letech. Většina poslechových skladeb, se kterými pedagog se svými žáky pracuje, je digitálně zpracovaná. Záleží tedy na učiteli, jaký přístroj k přehrávání skladeb využije. Většina současných škol již vlastní kvalitní přehrávací techniku.

Výborným zpestřením pro žáky je poslech živé hudby, avšak tato možnost se nenaskytá příliš často. V současné době se na prvním stupni základních škol nevyskytuje příliš učitelů, kteří by byli dobrými muzikanty. Pedagog, který je dobrým klavíristou nebo houslistou, může svým žákům zahrát některou z vhodných skladeb. Žáci by však měli poznat různé druhy, formy a žánry. Z tohoto hlediska nelze tento způsob využívat stále. Dalším problémem na některých malých venkovských školách je skutečnost, že tyto školy nevlastní klavír. Učitel je tak odkázán na různá elektronická piana, která nemohou být náhradou klasického klavíru.

Aby výuka probíhala co nejkvalitněji, měl by být učitel hudebně a didakticky vhodně připraven. Sám pedagog by měl poslouchat hudbu nejrůznějších žánrů a měl by být schopen se orientovat v hudební výstavbě skladeb. Měl by znát základní vývoj české i světové hudební kultury nebo charakteristické znaky jednotlivých slohů a stylů. Podrobná znalost vybraných poslechových skladeb a promyšlený postup při jejich didaktické interpretaci je základním předpokladem předávání vlastních hudebních zkušeností žákům.¹³

Smyslem poslechových činností je seznámit žáky s hudebními díly našich a světových autorů, učit je aktivně vnímat, emocionálně a rozumově chápat a prožívat hudbu, hodnotit ji a tak u nich rozvíjet vkus a estetické cítění.¹⁴ Děti se při sledování průběhu hudební skladby učí pozornosti a soustředěnosti a vytvářejí si kladný vztah

---

¹³ PECHÁČEK, Stanislav aj. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ: Skripta pro posl. pedagog. fak.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. 282 s. ISBN 80-7066-459-2.

¹⁴ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy. [Díl] 1.: učebnice pro studenty pedagogických fakult.* 2., upr. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 311 s. Učebnice pro vysoké školy.

k hudbě. Dalším úkolem je, aby děti pochopily funkci hudebně vyjadřovacích prostředků a poznaly jednoduché hudební formy. Žáci si vytvářejí základní poslechové návyky, zkušenosti a rozvíjejí si své myšlení a citění. Jedním z nejdůležitějších cílů poslechu hudby je, aby žáci pochopili společenský význam hudby a její úlohu v životě různých národů.

1.4.1 Metody rozboru a výkladu hudebního díla

Aby mohl žák esteticky vnímat poslechovou skladbu, porozuměl jejímu obsahu a sdělení a aby ji hlouběji prožíval, musí být veden k jejímu rozboru. Učitel by měl zprostředkovat dialog mezi dětským posluchačem a vnímanou hudbou. Poskytuje dítěti základní informace, ale zároveň mu ponechává prostor pro vlastní osobní zkušenost. Tyto informace by však měly být přiměřené žákům mladšího školního věku.

Analýza a zprostředkování hudebního díla žákovi probíhá obvykle slovním komentářem. Učitel se například zaměřuje na obsah skladby, její smysl, výrazové prostředky nebo na společenskou funkci poslouchaného díla.

Podle toho, z jaké stránky zaměřuje pedagog svůj rozbor a výklad díla, se rozlišuje analýza strukturální, genetická, sémantická nebo rozbor umělecké a společenské hodnoty hudebního díla.

A) Analýza strukturální

Strukturální rozbor hudebního díla objasňuje žákovi hudební výstavbu skladby. Dítě se s pomocí učitele seznamuje s vnitřním uspořádáním hudebního díla a s vyjadřovacími prostředky, které byly použity. Těmito prostředky mohou být například melodie, rytmus, tempo, dynamika nebo barva.

Melodie vzniká řazením tónů, které mají různou výšku. Žáci si všimají, jestli melodie stoupá nebo klesá, nebo v jaké poloze je melodie umístěna. Vysoké tóny vyvolávají pocit jasu, světla, veselosti, optimismu, naopak hluboké tóny pocitu šera, temna, hloubky nebo strachu.¹⁵

Rytmus je dán řazením tónů různé nebo stejné délky. Žák určuje, jestli je rytmus pravidelný a vyvolává pocity klidu, rozvahy a důstojnosti, nebo zda nese známky různých rytmických nepravidelností, které vzbuzují neklid a vzrušení.

---

¹⁵ PECHÁČEK, Stanislav aj. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ: Skripta pro posl. pedagog. fak.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. 282 s. ISBN 80-7066-459-2.

Tempo skladby určuje časové trvání jednotlivých dob. Pokud je rovnoměrné a pomalé, vzbuzuje pocity pohody, štěstí, avšak také smutku. Naopak rychlé tempo v posluchači vyvolává pocity radosti, vzrušení nebo konfliktu. Rychlost tempa se velmi často v průběhu skladby mění a může docházet ke zpomalování nebo zrychlování.

Dynamika je dána tím, zda zní tóny hudebního díla slabě nebo naopak hlasitě. Slabý zvuk vzbuzuje pocity něžnosti, klidu nebo také tajemna. Oproti tomu silný zvuk působí rázně, energicky a rozhodně. V průběhu skladby opět často dochází ke změnám, tedy k zesilování nebo zeslabování.

Barva zvuku je dána použitím určitých hudebních nástrojů nebo lidských hlasů. Žáci mohou během poslechu rozeznávat některé nástroje a například určovat, zda zní smutně nebo naopak vesele.

Strukturální analýza hudebního díla je složitým procesem, který vyžaduje určité zkušenosti a znalosti. Žáci mladšího školního věku se se základními prvky hudby seznamují prostřednictvím poslechu nebo vlastní tvořivou činností.

B) Analýza genetická

Tento způsob rozboru hudebního díla je spojen s osobností skladatele a vznikem skladby. Každé umělecké dílo vzniká za určitých společenských událostí a v určité době, která má svoji sociální, ekonomickou a kulturní charakteristiku.

Genetická analýza se týká života hudebního skladatele, zabývá se událostmi, které autora vedly k napsání skladby, zkoumá okolnosti vzniku samotného díla.

Podrobný rozbor životopisných dat hudebních skladatelů a podrobností z jejich života není příliš vhodný pro žáky navštěvující první stupeň základní školy. Tato fakta nevedou k rozvoji posluchačských dovedností. Dítě mladšího školního věku si zapamatuje především ty skladby, které si aktivně osvojilo při samotném poslechu.

Při genetické analýze žák poznává, jaké místo zaujímá skladatel v dějinách naší hudební kultury, dozvídá se zajímavosti z jeho života a setkává se s inspiračními zdroji, které ho vedly k napsání skladby.¹⁶

C) Analýza sémantická

---

¹⁶ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy. [Díl] 1.: učebnice pro studenty pedagogických fakult. 2., upr. vyd.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 311 s. Učebnice pro vysoké školy.

Tento způsob se zabývá rozбором hudebního díla z hlediska jeho obsahu a je závislý na rozboru strukturálním. Žák pod vedením učitele proniká do hudební symboliky, všímá si významu jednotlivých hudebních obrazů a odkrývá sdělení, které je v hudbě schováno.

Hudba může vyjadřovat různé city, emoce nebo prožitky. Zachycuje náladu nebo atmosféru různých životních situací.

D) Analýza umělecké a společenské hodnoty hudby

Tento způsob analýzy hudebního díla spočívá v uvědomění si umělecké a společenské hodnoty hudby, jejích funkcí v době vzniku i v životě současného člověka.¹⁷ Rozbor se vztahuje k hudebnímu výrazu, slohu a originalitě zpracování.

Žáci by měli pochopit smysl a účel skladby a její funkci ve společnosti. Tato analýza je však pro děti mladšího školního věku příliš náročná a je vhodnější spíše pro starší žáky.

1.4.2 Spojení poslechu hudby s dalšími činnostmi

Poslech hudby nemusí být v hodinách hudební výchovy pouze samostatně izolovanou činností. Je vhodné propojovat poslechové činnosti s dalšími tvořivými aktivitami. Schopnosti, které jsou potřebné k aktivnímu vnímání a prožívání hudby, se kromě vlastního poslechu hudebního díla utvářejí také při pěveckých aktivitách, v hudebně pohybové výchově, v instrumentálních aktivitách nebo v dalších tvořivých činnostech.

Tyto tvořivé činnosti mohou být zařazovány v různých fázích práce s poslechem skladby. Mohou být součástí motivační části, dají se využít v průběhu poslechu nebo mohou následovat po ukončení poslechu hudebního díla. Hudebně tvořivé projevy mohou být také pro žáky zpestřením při pozdějším návratu k poslechové skladbě.

Při vokálních činnostech například žáci zpívají jednotlivé motivy skladby a při opakovaném poslechu mohou hudbu doprovázet brumendem. Děti si také pěveckou improvizací vytvářejí své vlastní hudební útvary a rozvíjejí si tak hudební schopnosti potřebné k poslechu hudby.

Také tělesným pohybem mohou žáci doprovázet hudební skladby. Znázorňují tak melodii, například vysoké a hluboké tóny, nebo pohybem zachycují dynamické a tempové

---

¹⁷ PECHÁČEK, Stanislav aj. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ: Skripta pro posl. pedagog. fak.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. 282 s. ISBN 80-7066-459-2.

změny. Děti na prvním stupni základní školy vytleskávají rytmus, mohou při hudbě pochodovat nebo tančit. Formou her pohybově improvizují na téma zvolené učitelem. Tělesný pohyb, který je podnícen různým charakterem hudby a různými hudebními žánry, umožňuje lépe chápat jednotlivé hudebně výrazové prostředky a hudební obsah.¹⁸

Při instrumentálních činnostech žáci hrají jednotlivá témata hudebního díla na dětské nebo klasické hudební nástroje. Při hře na hudební nástroj zapojují hudební vnímání a jemnou motoriku, posilují hudební paměť a upevňují si hudební představy. Děti, které ovládají hru na klasický hudební nástroj, si mohou nacvičit krátkou skladbičku a zahrát ji před ostatními spolužáky. Takovéto malé třídní koncerty bývají pro žáky velmi přínosné, neboť je motivují k dalším hudebním činnostem. Také při instrumentálních činnostech lze uplatnit improvizaci, kdy žáci hrou na dětské nástroje vytvářejí vlastní hudbu.

Do průběhu poslechových činností lze zapojit také improvizovaný výtvarný projev. Při jeho realizaci nezáleží na kvalitě výsledku výtvarného díla, ale na zážitku při jeho vzniku. Děti při výtvarných činnostech spojených s hudbou uplatňují svoji fantazii a tvořivost. Prostřednictvím barev žáci vyjadřují průběh poslechové skladby. Každá barva představuje jinou náladu, stejně jako různě znějící tóny v proudu hudby. Zářivě teplé barvy jsou energické a dráždivé. Oproti tomu studené barvy vyjadřují ticho a klid.

1.4.3 Metodický postup při poslechu a výkladu hudebního díla

Při poslechu hudebního díla učitel vychází z předchozích zkušeností, které si žáci přinesli z mateřské školy nebo z rodiny. Tyto zkušenosti mohou děti také získávat vlastním zpěvem nebo poslechem písní, které zpívá pedagog.

Metodický postup není u všech poslechových skladeb stejný. Způsob realizace poslechových činností je závislý na charakteru a stavbě skladby, avšak především na věku a poslechových zkušenostech žáků.

Než učitel předvede hudební dílo svým žákům, měl by se s ním sám důkladně seznámit. Poté rozhodne, jakým způsobem dětem skladbu zprostředkuje. Může zvolit způsob reprodukce z některého z přehrávacích zařízení nebo je zdatný muzikant a skladbu přehraje sám na klasickém hudebním nástroji. V tomto případě by však měl hudební dílo důkladně nastudovat.

---

¹⁸ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy. [Díl] 1.: učebnice pro studenty pedagogických fakult. 2., upr. vyd.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 311 s. Učebnice pro vysoké školy.

Samotnému poslechu skladby předchází motivační úvod. V této přípravné fázi učitel seznámí žáky se skladbou a jejím autorem a zajistí pozornost žáků a jejich zájem o poslouchanou skladbu. U žáků mladšího školního věku není vhodné vyprávět skladatelův životopis a výčet skladeb, ale lepší je zaměřit se na určité zajímavosti nebo inspirační zdroje, z kterých dílo vzniklo.

Motivačním prostředkem může být píseň s podobným námětem, umělecká kresba nebo malba nebo literární dílo, například vhodná báseň. Dalším způsobem, který děti naladí na poslech skladby, je předvedení krátkého úryvku skladby zahraného učitelem na hudební nástroj.

Následuje fáze vlastního předvedení skladby. Učitel se přesvědčí, zda je ve třídě naprostý klid a přehraje žákům celou skladbu. Do samotného poslechu nijak nezasahuje slovem, učitel ani žáci nevykonávají při poslechu jiné činnosti.

K zajištění pozornosti učitel použije nějaký snadno splnitelný úkol, který žákům před poslechem skladby zadá. Plnění tohoto úkolu žákům pomáhá soustředit se na poslech hudebního díla. Děti například mohou poslouchat, který hudební nástroj se ve skladbě ozve, kolikrát se bude opakovat známá melodie nebo jakou náladu skladba vyvolává.¹⁹ Splnění těchto úkolů si učitel ověřuje až po doznění skladby.

Po vlastním přehrání hudebního díla následuje výklad skladby spojený s analýzou. Učitel poznává, jak byla skladba pochopena a citově a esteticky prožita. Slovní výpovědi mladších žáků bývají většinou velmi stručné, neboť děti pouze odpovídají, zda se jim skladba líbí nebo nelíbí. Učitel proto žáky sleduje výraz zaujetí žáků při samotném poslechu. Výklad skladby musí mít učitel předem připravený, avšak neměl by být příliš dlouhý.

Po analýze hudebního díla následuje jeho opětovné přehrání, které prohlubuje chápání skladby jako estetického celku. Opakování skladby lze zaměřit na nové skutečnosti.

---

¹⁹ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. vyd. Ostrava: Montanex, ©1992. 105 s. ISBN 80-85300-98-2.

2 RVP A POSLECH HUDBY V SOUČASNÉ KONCEPCI HUDEBNÍ VÝCHOVY

Rámcový vzdělávací program (dále jen RVP) je základním dokumentem současného vzdělávacího systému. Jedná se o systém kurikulárních dokumentů týkajících se vzdělávání žáků od 3 do 19 let a je zakotven v zákoně č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

System těchto kurikulárních dokumentů je tvořen dvěma úrovněmi, státní a školní. Státní úroveň vzdělávání určují Národní program vzdělávání a RVP. Národní program vymezuje vzdělávání jako celek, RVP rozděluje systém vzdělávání na jednotlivé etapy. RVP se vydávají pro každý obor vzdělávání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání.

Základní verze RVP pro základní vzdělávání byla vydána v roce 2005 a od té doby byl několikrát upravován. V současnosti je platný RVP, který je účinný od 1. září 2013. Toto vydání RVP bylo ještě upravováno několika opatřeními. Posledním opatřením ze dne 22. února 2016 se mění RVP pro základní vzdělávání v souvislosti s novelou školského zákona č. 82/2015 Sb. a vyhláškou č. 27/2016 Sb. a týká se vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, žáků nadaných a mimořádně nadaných.

Státní úroveň vzdělávání představují školní vzdělávací programy, které si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP.

Současný trend vzdělávání vychází z nejmodernějších poznatků a přináší nový pohled na výchovu a vzdělávání mladého člověka. Tento systém usiluje o výchovu samostatně myslící, tolerantní a sebevědomé osobnosti. Ve vzdělávání je kladen důraz na individuální přístup k žákům a jejich uplatnění v praktickém životě.

2.1 Klíčové kompetence

Cílem současného pojetí vzdělávání není pouze získání co nejvíce znalostí a dovedností, které jsou spojené s jednou určitou vzdělávací oblastí, ale osvojení si pokud možno nejvyšší úrovně klíčových kompetencí. Tímto termínem se rozumí základní schopnosti, dovednosti, postoje a vědomosti, které žákům umožňují plnohodnotné zapojení do života v naší současné společnosti. RVP pro základní vzdělávání vymezuje šest skupin klíčových kompetencí, kompetenci k učení, kompetenci k řešení problémů, kompetenci komunikativní, kompetenci sociální a personální a kompetenci pracovní.

Cílem kompetencí k učení je vytvoření pozitivního vztahu žáka k vlastnímu celoživotnímu učení, tedy k rozvíjení svých schopností a dovedností během celého života. Při poslechových činnostech v hodinách hudební výchovy je důležitá motivace dětí. Učitel vede žáky k vlastní aktivní hře na hudební nástroje a k využívání vhodných způsobů a metod práce. Během poslechových činností se setkávají s hudebně vyjadřovacími prostředky, vyhledávají a třídí informace a při přehrávání skladeb se seznamují s nejmodernější vědou a technikou. Žáci jsou motivováni ke vzdělávání i v jiných oblastech, jako jsou například dějepis, zeměpis nebo výtvarná výchova.

Kompetence k řešení problémů souvisejí s nejrůznějšími problémovými situacemi, s hledáním vhodných způsobů řešení a s vlastním rozhodováním. Při poslechu hudby žáci prakticky poznávají hudebně vyjadřovací prostředky, rozeznávají různé druhy hudby, v proudu znějící hudby poznávají jednotlivé hudební nástroje a rozvíjejí svoji představivost.

Cílem komunikativních kompetencí je vlastní vyjadřování myšlenek, naslouchání jiným lidem a využívání komunikativních dovedností v běžném životě. V hudební výchově se využívá verbální i neverbální komunikace. Při poslechových aktivitách žáci vyjadřují vlastní pocity z poslouchané hudby. Během dialogu slovně formulují své vlastní myšlenky a názory a učí se naslouchat svým spolužákům.

Kompetence sociální a personální souvisejí s týmovou spoluprací a s pozitivním sebehodnocením. Hudba pozitivně ovlivňuje náladu a přispívá k utváření dobrých vztahů mezi lidmi. Během poslechu hudby děti v sobě probouzejí emoce a schopnost cítit s ostatními.

Kompetence občanské souvisejí s empatií k ostatním lidem. Při poslechových činnostech se žáci seznamují s normami společenského chování, učí se odpovědnosti a kultivovanému chování na koncertech. Nezáleží na skutečnosti, zda se jedná o koncerty veřejné nebo jen třídní.

Cílem pracovních kompetencí je vést žáky k píli a pracovitosti. Při hodinách hudební výchovy jsou děti vedeny k manipulaci s hudebními nástroji a k vlastní aktivní účasti v hudebních kroužcích nebo v pěveckých sborech.

2.2 Poslechové činnosti v RVP

Vzdělávací obsah základního vzdělávání v RVP je tvořen vzdělávacími oblastmi, které jsou dále členěny do vzdělávacích oborů. Hudební výchova je vzdělávacím oborem, který patří do vzdělávací oblasti Umění a kultura.

Cílem vzdělávání jsou očekávané výstupy, které jsou na prvním stupni základní školy stanoveny do dvou etap. Očekávané výstupy pro první období jsou na konci třetího ročníku, druhé období končí pátým ročníkem. Očekávaným výstupem se rozumí to, co by měl žák na konci daného období zvládat.

Vzdělávací obor hudební výchova vede žáka prostřednictvím vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností k porozumění hudebnímu umění, k aktivnímu vnímání hudby a zpěvu a jejich využívání jako svébytného prostředku komunikace.²⁰

Obsahem poslechových činností je aktivní vnímání znějící hudby, při které žák poznává hudbu ve všech jejích žánrových, stylových i funkčních podobách. Učí se také hudbu analyzovat a interpretovat.

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru hudební výchova, který se týká poslechových činností, obsahuje tyto očekávané výstupy:²¹

1. období

- reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie
- rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby
- rozpozná v proudu znějící hudby některé hudební nástroje, odliší hudbu vokální, instrumentální a vokálně instrumentální

Očekávané výstupy v rámci podpůrných opatření:

- reaguje pohybem na tempové a rytmické změny
- rozliší sílu zvuku, pozorně vnímá jednoduché skladby

2. období

- rozpozná hudební formu jednoduché písně či skladby

---

²⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (online). Praha: MŠMT, 2013. 146 s. (cit. 2017-06-19). s. 81. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>

²¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (online). Praha: MŠMT, 2013. 146 s. (cit. 2017-06-19). s. 83. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>

- rozpozná v proudu znějící hudby některé z užitých hudebních výrazových prostředků, upozorní na metrorytmičné, tempové, dynamické i zřetelné harmonické změny

Očekávané výstupy v rámci podpůrných opatření:

- propojí vlastní pohyb s hudbou
- odliší tóny podle výšky, síly a barvy
- pozorně vnímá znějící hudbu různých skladeb

Učivo pro vzdělávací obor hudební výchova je v RVP koncipováno do čtyřech oblastí. Kromě vokálních, instrumentálních a hudebně pohybových činností je zaměřeno i na činnosti poslechové. Žáci se při poslechových činnostech seznamují s kvalitou tónů, s jejich délkou, silou, barvou a výškou, vnímají vztahy mezi tóny a náplní učiva jsou také hudební výrazové prostředky, například rytmus, melodie, harmonie, barva nebo kontrast. Všímají si rytmických, dynamických a harmonických změn v hudebním proudu. Rozlišují hudbu vokální, instrumentální, vokálně instrumentální nebo lidský hlas a hudební nástroj. Poslechové činnosti dále obsahují učivo o hudebních stylech a žánrech a hudebních formách. Žáci se také učí hudbu interpretovat, slovně vyjadřují jaká je to hudba a proč je taková.

3 OBDOBÍ KLASICISMU

3.1 Charakteristika hudebního klasicismu

3.1.1 Hudební klasicismus

Klasicismus je umělecký směr, který se začínal utvářet v Evropě přibližně v polovině 18. století. Název je odvozen z latinského slova *classicus*, což znamená prvotřídní.

V průběhu 18. století nastávají v Evropě podstatné společenské změny. Končí dlouhá etapa feudalismu a nastává období kapitalismu. Aristokracie ztrácí svůj rozhodující vliv a do popředí se dostávají měšťanské vrstvy, které prosazují své politické, filosofické i umělecké názory. Přichází doba osvícenství, kdy je kladen důraz především na rozumové bádání. Tento vývojový proces probíhá v evropských zemích nerovnoměrně. Významným kulturním centrem je Francie, kde se schyluje k Velké francouzské revoluci.

Ve Francii došlo k určitému shrnutí dosavadních lidských znalostí, když se kolem Denise Diderota (1713-1784) shromáždila duchovní elita k vydávání Encyklopedie aneb Racionálního slovníku věd, umění a řemesel, jehož první svazek vyšel v roce 1751.²²

V tomto období se změnil výraz i v uměleckých dílech. Po vážném a přebujelém barokním umění nastává zjednodušení, kdy za ideál umělecké krásy se považuje antické umění. Tyto změny nastávají v různých oblastech umění, tedy i v hudbě, kde dochází k zesvětštění a zdemokratizování.

Hudba se přenáší z chrámových a zámeckých prostor do operních divadel a koncertních sálů, v oblibě jsou také slavnosti ve volné přírodě. V tomto období jsou zakládány první spolky, které provozují koncertní hudbu. Hudební skladatel postupně přestává být ve službě svého pána nebo v církevní závislosti a pomalu se stává svobodným skladatelem, který tvoří z vlastní umělecké potřeby. Za své koncertní služby dostávají zapláceno i hudebníci a postupně je utvářen systém veřejného uměleckého života. Hudba 18. století se stává středem pozornosti veškerého evropského kulturního života a těší se zájmu všech společenských vrstev.

Pro klasicismus je charakteristická přehledná melodika, zjednodušení a zdůraznění stavební linie, kterou se stává melodie. V hudebních dílech začíná postupně ustupovat poslechově náročnější polyfonie²³ a převažuje jednodušší a prostší homofonie.

---

²² BÁRTOVÁ, Jindřiška, Miloš SCHNIERER a Věra ZOUHAROVÁ. *Dějiny hudby*. 2. rev., dopl. a rozš. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 1992. ISBN 80-7040-060-9.

Celé období lze rozdělit na raný klasicismus, nazývaný také předklasicismus a období vrcholného klasicismu. Na přípravě klasického slohu se podílela řada autorů. Významné podněty tu dali skladatelé mannheimské školy²⁴ J. V. Stamic a F. X. Richter, synové Bachovi a další. Hlavními představiteli vrcholného období jsou vídeňští klasikové J. Haydn, W. A. Mozart a L. v. Beethoven.

3.1.2 Instrumentální hudba

Instrumentální hudba zaznamenala v průběhu 18. století značný vývoj. V hudebním klasicismu došlo k ustálení sonátové formy, která byla uplatňována v komorní i orchestrální hudbě. Do hudební věty bylo uvedeno druhé téma, které tvořilo kontrast s tématem prvním. Skladba s dvěma odlišnými myšlenkami a náladami přinesla novou kvalitu hudební věty, kterou barokní hudba neznala.

Žádný ze skladatelů hudebního klasicismu nepoužil sonátovou formu v tak idealizované podobě, jak ji známe z teoretického zevšeobecnění. Na individuálním přístupu skladatelů pak už záviselo, jak formu transformovali prostřednictvím techniky, jež se v hudebním klasicismu projevila v modelování tématu.²⁵

V tomto období došlo k ustálení nástrojového složení orchestru, jehož základ tvořil smyčcový kvartet. K němu se pojily nástroje dřevěné, a to dvojice fléten, hobojů, klarinetů a fagotů, z nástrojů plechových se využívalo lesních rohů a trubek. Celý orchestr doplňovaly tympány.

Ve vývoji klasicistního slohu měl významné postavení klavír, za jehož vynálezce je považován Bartolomeo Cristofori (1661 – 1781). Zdokonalenou formou byl kladívkový klavír, který měl zvučnější tón s možnostmi dynamického odstínění.

3.1.3 Opera

Kromě veřejných koncertů se těšila velkému zájmu také opera, která vznikla již v období baroka. Oblíbené byly především italské opery, jejichž melodie se staly populárními ve všech společenských vrstvách. Operní představení se soustřeďovala

---

²³ Polyfonie – sazba s převahou melodické samostatnosti všech hlasů, které mají většinou různý rytmus a jsou přibližně stejně důležité na rozdíl od homofonie.

²⁴ Mannheimská škola – skupina skladatelů a hudebníků zčásti českého původu, představuje významný mezník v historii vzniku a rozvoje hudebního klasicismu

²⁵ ŠIŠKOVÁ, Ingeborg. *Dějiny hudby*. Praha: Ikar, 2012. ISBN 978-80-249-1977-5.

k panovnickým dvorům i do městských divadel. V jednotlivých vystoupeních se uplatňovali špičkoví pěvci, kteří byli za honorář najímáni pro sólové role.

3.2 Významní hudební skladatelé, s nimiž se setkávají žáci na 1. stupni ZŠ

3.2.1 Josef Haydn

Franz Joseph Haydn (1732-1809) pocházel z řemeslnické rodiny v dolnorakouské obci Rohrau. Základy hudebního vzdělání získal u svého strýce, který byl učitelem.

V osmi letech byl přijat jako vokalista do chrámového sboru kostela sv. Štěpána ve Vídni. Po ztrátě chlapeckého hlasu musel sbor opustit a ocitl se ve velké bídě. V následujících letech se živil jako praktický hudebník a vytrvalou pílí začal pronikat jako skladatel. Vzhledem k jeho talentu a vytrvalému sebevzdělávání si brzy získal pověst vynikajícího hudebníka.

Roku 1758 se stal kapelníkem u hraběte Morzina v Dolní Lukavici u Plzně, kde působil dva roky. Dalších třicet let byl ve službách knížete Esterházyho v Maďarsku, u kterého získal místo druhého kapelníka. Roku 1766, po smrti svého předchůdce, se stal prvním kapelníkem Haydn. Většinu času se věnoval komponování a kapelnickým povinnostem.

Po smrti knížete, roku 1790, byl Haydn ze služeb propuštěn a rozhodl se strávit stáří ve Vídni. V té době byl již hmotně zajištěný a velmi obdivovaný umělec. V letech 1791-1792 a 1794-1795 přijal dvakrát pozvání do Londýna, kde mu byl udělen čestný doktorát oxfordské univerzity. Haydn zemřel 31. května 1809 obklopen slávou a poctami.

Joseph Haydn zanechal po sobě velmi rozsáhlé dílo. Napsal 104 symfonií, z nichž prvních pět vytvořil v Dolní Lukavici, u hraběte Morzina. Největšího rozkvětu ve své tvorbě dosáhl v období svého působení u Esterházyho, 12 vrcholných symfonií pochází z londýnského období. Haydnovo dílo zahrnuje vedle symfonií mnoho dalších instrumentálních skladeb, jako jsou serenády, kasace²⁶ nebo koncerty pro sólové nástroje. Dále zkomponoval 17 oper, 14 mší a 84 kvartetů. Po návratu z Londýna vznikla dvě velká oratorní díla, Stvoření světa a Roční doby.

---

²⁶ Kasace – původně příležitostná slavnostní hudba 18. století prováděná na volném prostranství, psaná většinou pro dechové a bicí nástroje.

Některé Haydnovy symfonie se nazývají podle určitých charakteristických zvláštností, například symfonie S vířením kotlů, Dudácká, Vojenská, Slepíčka, Medvěd, Hodiny nebo symfonie Na odchodnou.

Haydn byl prvním skladatelem, který odlišil hudbu komorní od orchestrální. Je pokládán za tvůrce hudby pro smyčcové kvarteto (I. a II. housle, viola a violoncello). V prvních skladbách pro toto obsazení se ještě virtuózně uplatňuje a převládá hlas prvních houslí. Autor tyto skladby označil jako kasace, divertimenta nebo nocturna. Ve vrcholných dílech dochází k osamostatnění a zrovnoprávnění všech hlasů.²⁷

Obrázek 1 – Joseph Haydn²⁸

3.2.2 Wolfgang Amadeus Mozart

Wolfgang Amadeus Mozart se narodil 27. ledna 1756 v Salzburku. Jeho otec, Leopold Mozart, byl vynikajícím hudebníkem a místokapelníkem arcibiskupského orchestru. Mimořádný hudební talent svého syna pečlivě a systematicky rozvíjel od raného dětství.

Od roku 1762 absolvoval malý Wolfgang společně se svoji nadanou sestrou několik zahraničních cest po Evropě, kde je doprovázel jejich otec. Obě děti výborně hrály na klavír i housle a získávaly si tak mnoho vlivných šlechtických posluchačů. Na těchto cestách získával mladý Mozart důležité umělecké zkušenosti a inspiraci pro svoji vlastní

---

²⁷ FIALA, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z dějin hudby*. Plzeň: Pedagogická fakulta v Plzni, 1980. 158 s.

²⁸ Mistři klasické hudby: Joseph Haydn [online]. 2017 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z <http://mistri.muzikus.cz/klasicismus/josef-haydn>

tvorbu. V té době psal především klavírní skladby a sonáty pro klavír a housle, jeho první symfonie vznikla v Londýně.

Na další cestu se mladý Wolfgang vydal se svým otcem roku 1762 do Vídně, kde se seznámil s mnoha osobnostmi hudebního života. V jedenácti letech zkomponoval svoji první operu, *La finta semplice*.

V prosinci 1769 se Mozart vypravil na svoji první cestu do Itálie, kde se důkladně seznámil s italským hudebním stylem raného klasicismu.

Po smrti salzburského arcibiskupa Sigismunda von Schrattenbacha převzal tuto funkci despotický Hieronymus hrabě Colloredo, který byl ke svým hudebníkům velmi tvrdý. Po roztržce s arcibiskupem byl mladý Mozart ze služeb propuštěn a roku 1781 se stal prvním svobodným umělcem.

Následující léta byla pro Mozarta velmi obtížná vzhledem k nedostatečné možnosti jeho uplatnění. V srpnu 1782 se oženil s Konstancí Weberovou a jeho tíživá životní situace se dále prohlubovala.

O tři roky později se seznámil s vídeňským dvorním básníkem Lorenzem da Ponte, který se později stal libretistou Mozartových vrcholných oper.

Při své první návštěvě Prahy zažil Wolfgang Amadeus Mozart obrovský úspěch, když byla ve Stavovském divadle hrána opera *Figarova svatba*. Mozart získal v Praze zakázku na další operu, *Don Giovanni*, kterou napsal za velmi krátkou dobu. Její premiéra byla 29. října 1787 jedním z největších Mozartových triumfů. Ve Vídni však s touto operou příliš neuspěl.

V následujících letech se Mozartova finanční situace dále zhoršovala, a navíc jej sužovala nemoc. Jeho poslední dílo, *Requiem*, již nestačil dokončit a 5. prosince 1791 ve Vídni zemřel.

Dílo Wolfganga Amadea Mozarta sahá do všech žánrů a i přes jeho krátký život je velice obsáhlé. Na počátku jeho tvorby vznikly především sonáty pro klavír a housle, klavírní variace i první symfonie.

Roku 1768 vytvořil Mozart ve Vídni své první opery, buffu²⁹ *La Finta semplice* a singspiel *Bastien a Bastienka*. V tomto období vznikly také první skladatelovy serenády, divertimenta nebo tance pro orchestr. V době italských cest vznikly další tři opery – *Mitridate*, *Ascanio in Alba* a *Lucio Silla*.

---

²⁹ Opera buffa – italská komická opera

Velký rozkvět zaznamenala Mozartova instrumentální tvorba. Zkomponoval řadu divertiment, kasací, serenád i orchestrálních tanců. Z období skladatelova lidského i uměleckého vyzrávání pochází pět houslových koncertů, klavírní koncert, fagotový koncert a šest smyčcových kvartetů.

Na koncertní cestě v Paříži napsal hudbu k baletní pantomimě – Les petits riens, Koncertantní symfonii Es dur a několik klavírních sonát a variací. Roku 1780 vznikla vážná opera Idomenea, kde Mozart využil bohaté zkušenosti s italskou i francouzskou operou. V posledním desetiletí svého života opět napsal řadu klavírních sonát, variací, houslových koncertů, klavírních koncertů a symfonií.

Také Mozartova operní tvorba zaznamenala v tomto období obrovský vzestup. V červnu 1782 měla ve Vídni velký úspěch opera Únos ze serailu. O čtyři roky později, během Mozartova pobytu v Praze, vznikly dvě vrcholné opery Figarova svatba a Don Giovanni. Mozart intenzivně pracoval i v posledním roce svého života, kdy napsal dvě opery La clemenza di Tito a Kouzelná flétna. Půl roku před smrtí pracoval na smuteční mši, kterou již nestihl dokončit. Requiem po skladatelově smrti dokončil jeho žák Franz Xaver Süssmayr.

Tvorba Wolfganga Amadea Mozarta zahrnuje mimo jiné 41 oper, 41 symfonií, klavírní koncerty s orchestrem, klavírní sonáty, houslové sonáty, smyčcové kvartety, houslové koncerty a mnoho dalších děl.

Obrázek 2 – Wolfgang Amadeus Mozart³⁰

---

³⁰ Mistři klasické hudby: Wolfgang Amadeus Mozart [online]. 2017 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z <http://mistri.muzikus.cz/klasicismus/wolfgang-amadeus-mozart/bio>

3.2.3 Ludwig van Beethoven

Ludwig van Beethoven se narodil 16. prosince 1770 v Bonnu. Pocházel z hudebnické rodiny. Jeho dědeček byl kapelníkem bonnské kapely a otec byl tenoristou pěveckého sboru. Ludwigův otec si byl vědom synova mimořádného nadání a chtěl této skutečnosti využít zejména jako zdroje finančních příjmů. Svého syna urputně nutil do hry na klavír a následkem toho byla Ludwigova nedůvěřivost a uzavřenost.

Stejně jako Mozart byl i Beethoven pokládán za zázračné dítě a již od svých sedmi let veřejně vystupoval. Ve dvanácti letech psal své první skladby, v patnácti letech se stal druhým dvorním varhaníkem.

V roce 1787 se při krátké návštěvě Vídně setkal s Mozartem, od roku 1792 se ve Vídni usadil trvale, kde se uplatnil jako klavírní virtuos. Studoval zde u nejvýznamnějších osobností tehdejší doby, avšak brzy si vytvořil svůj vlastní kompoziční styl.

Beethoven trpěl od mládí těžkou nemocí sluchu, jež ho doháněla až k suicidiálním myšlenkám. Všechny jeho životní těžkosti mu pomáhala překonávat hudba. Obdobím největšího skladatelova tvůrčího rozmachu bylo první desetiletí 19. století.

Beethoven byl smýšlením vlastenec, demokrat a celý život se velmi zajímal o politické dění ve společnosti. Negativní společenský vývoj a zhoršující se sluchová choroba vedly k prudkému zhoršování skladatelova psychického stavu. Od roku 1816 trpěl naprostou hluchotou, v prosinci 1826 těžce onemocněl zánětem plic a jaterní chorobou. Beethoven zemřel 26. března 1827.

Tvorba Ludwiga van Beethovena má značný rozsah. Vrcholem jeho díla jsou symfonie, kvartety a klavírní sonáty.

Symfonie č. 1 C dur je velmi ovlivněna Haydnovou a Mozartovou tvorbou, symfonie č. 2 D dur již nese náznaky nového stylu. Symfonie č. 3 Es dur, zvaná Eroica, měla revoluční význam a znamenala rozhodující obrat ve skladatelově tvorbě. Zatímco symfonie č. 4 B dur vyzařuje životní spokojenost, v symfonii č. 5 c moll, zvané Osudové, se skladatel vypořádává s vlastním osudem, kdy na něj doléhá hluchota. Symfonie č. 6 F dur, zvaná Pastorální, vyjadřuje Beethovenův vztah k přírodě, Symfonie č. 7 A dur je temperamentní a radostná, optimistická je také symfonie č. 8 F dur, která představuje pohled k vlastnímu mládí. Vrcholem skladatelovy symfonické tvorby je 9. symfonie d moll pro sólo, sbor a orchestr, kde základem 4. věty je kantáta na text Schillerovy Ódy na radost.

Skladatel napsal jedinou operu Fidelio, jež je obrazem boje za svobodu člověka. Ludwig van Beethoven psal také klavírní koncerty, klavírní tria, houslové sonáty, violoncellové sonáty a vrcholem skladatelovy komorní tvorby je šestnáct smyčcových kvartetů.

Beethovenova klavírní tvorbu reprezentuje 32 klavírních sonát, z nichž mezi nejznámější patří Sonáta c moll Patetická nebo Sonáta cis moll Quasi una fantasia.

Obrázek 3 – Ludwig van Beethoven³¹

3.2.4 Leopold Mozart

Leopold Mozart (1719-1787), který je v dnešní době známý především jako otec Wolfganga Amadea Mozarta, vynikl jako houslista a pedagog. Jeho nejvýznamnějším dílem je Pokus o důkladnou houslovou školu. Komponoval především instrumentální hudbu v období raného klasicismu. V některých svých skladbách využíval zvukomalebných efektů, například v Dětské symfonii. Toto hudební dílo je doplněno hrou na dětské hudební nástroje a objevují se v něm zvuky různých hraček.

3.2.5 Christoph Willibald Gluck

Christoph Willibald Gluck (1714-1787) patří k nejvýznamnějším osobnostem raného hudebního klasicismu. Pocházel z Horní Falce v Rakousku. Dětství strávil

---

³¹ Mistři klasické hudby: Ludwig van Beethoven [online]. 2017 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z <http://mistri.muzikus.cz/klasicismus/ludwig-van-beethoven>

v Čechách a v Praze získal hudební vzdělání. Zajímavostí je, že jeho pradědeček pocházel z Rokycan.

Na počátku své tvorby Gluck komponoval především italské opery pro divadla v Itálii, ale také pro Londýn nebo Drážďany. V roce 1762 se usadil ve Vídni a byl angažován u dvorní opery a začal pracovat na operní reformě. První reformní operou bylo dílo Orfeo ed Euridice, dalšími jsou například Alcesta nebo Ifigenie na Tauridě. Gluck usiloval především o dramatickou pravdivost opery.

Christoph Willibald Gluck napsal přibližně čtyřicet oper, z nichž je šest reformních. Zasloužil se o rozvoj vídeňského singspielu. Kromě oper komponoval také instrumentální hudbu, například symfonie.

3.2.6 Luigi Boccherini

Luigi Boccherini (1743-1805) byl významným italským skladatelem především instrumentální hudby. Tento vynikající violoncellista působil v Madridu jako dvorní skladatel. Komponoval především komorní hudbu, Napsal velké množství smyčcových kvintetů, smyčcových kvartetů a také smyčcová tria. Je autorem i orchestrálních skladeb, skládal symfonie a violoncellové koncerty. Jeho dílo dále zahrnuje jednu operu, dvě oratoria nebo několik kantát.

3.2.7 Josef Mysliveček

Josef Mysliveček (1737-1781) patřil mezi české emigranty působící v Itálii, kde se prosadil především v oboru opery. Jeho dílo dále zahrnuje oratoria, chrámovou hudbu, koncerty, sonáty a komorní díla. Největšího úspěchu však dosáhl operní tvorbou, zkomponoval více než dvacet italských oper. Myslivečkovy skladby měly vliv na tvorbu Wolfganga Amadea Mozarta.

3.2.8 Jakub Jan Ryba

Jakub Jan Ryba (1765-1781) patří mezi nejvýznamnější osobnosti českého hudebního klasicismu. Od roku 1788 působil jako venkovský kantor v Rožmitále pod Třemšínem.

Ryba byl velice vzdělaný člověk a moderně smýšlející osvícenec, který se neustále dostával do konfliktu s církví a vrchností. Snažil se o znovuvzkříšení českého jazyka a o jeho kulturní prosazení.

Rybova tvorba obsahuje více než 550 převážně chrámových skladeb. Jeho dílo zahrnuje také symfonie, nástrojové koncerty, sonáty, smyčcové kvartety, kvartety pro flétnu a smyčce nebo skladby pro varhany.

Největší význam má Rybova tvorba na české texty. Byl prvním skladatelem u nás, který vydal tiskem dvě sbírky písní na slova českých obrozenských básníků – Hněvkovského, Nejedlého, Puchmajera.³² Skladatelova tvorba také zahrnuje celou řadu dětských písní. Velkou popularitu získaly Rybovy pastorely, z nichž nejproslulejší se stala Česká mše vánoční (Hej mistře).

Obrázek 4 – Jakub Jan Ryba³³

---

³² SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Brno: TOGGA agency, 2001. ISBN 80-902912-0-1.

³³ Mistři klasické hudby: Ludwig van Beethoven [online]. 2017 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z <http://mistri.muzikus.cz/klasicismus/ludwig-van-beethoven>

4 ANALÝZA AKTUÁLNÍCH UČEBNIC HUDEBNÍ VÝCHOVY PRO 1. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

V současné době se na základních školách můžeme setkat s nepřeberným množstvím učebnic a didaktických pomůcek, které slouží žákům a jejich pedagogům. Učitelé a jejich žáci pracují s interaktivními tabulemi, digitálními přehrávači, počítači, tablety a jinou technikou. Pedagog si může vybírat z mnoha druhů učebnic a metodických příruček od různých vydavatelů. Někteří učitelé se v hodinách hudební výchovy striktně drží učebnic a metodických příruček. Týká se to především mladých začínajících učitelů, pro které jsou učebnice a metodické příručky hlavním zdrojem náplně vyučovacích hodin. Podle mých vlastních zkušeností mnoho pedagogů působících na malých venkovských školách používá učebnice jen okrajově, například jen k některým činnostem nebo jako jeden ze zdrojů inspirace.

V mnoha školách se pracuje s řadou učebnic nakladatelství SPN, napsaných autory Marií Liškovou a Lukášem Hurníkem. Já osobně s těmito učebnicemi a metodickými příručkami pracuji, ačkoliv v podmínkách malotřídní školy, kde učím, nelze pracovat přesně podle učebnic. V sadě těchto knih jsem se zaměřila na poslechové činnosti týkající se autorů hudebního klasicismu.

4.1 Poslechové skladby z období klasicismu v 1. ročníku ZŠ

4.1.1 Analýza učebnice pro 1. ročník a její metodické příručky

Učebnice hudební výchovy pro 1. ročník základní školy³⁴ je na první pohled velmi atraktivní pro žáky mladšího školního věku, neboť je bohatě doplněna barevnými ilustracemi Gabriela Filcíka.

Kniha je členěna do dvaceti kapitol, nazvaných setkání, a každé setkání představuje jednu vyučovací hodinu. Je však možné věnovat se kapitole libovolně dlouho. Každé setkání je nějak pojmenované, většinou podle pohádek. Nachází se zde Zlatovláska, Šípková Růženka, Princezna na hrášku nebo Červená karkulka. Vedle barevných obrázků se zde vyskytují grafické symboly myšky znázorňující příslušnou činnost žáků. Myšky označují poslech nebo pohyb.

---

³⁴ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 95 s. ISBN 8072350285.

Učebnice obsahuje velké množství písniček, lidových i umělých, a také dětská říkadla a básničky. Děti zde nejsou zatěžovány obsáhlými texty, mnoho skutečností je znázorněno ilustracemi. V každé kapitole se kromě notových zápisů písní nachází také symbol poslouchající myšky, která naznačuje, že se žáci budou v hodině hudební výchovy zabývat poslechovými činnostmi. Na konci učebnice se nachází zvláštní oddíl nazvaný Pro pilné zpěváky, který obsahuje zásobu různých písniček.

Metodická příručka³⁵ k učebnici obsahuje náměty pro činnost v hodinách hudební výchovy. Tyto nápady a náměty se nazývají Hudební nápadník. Opět se zde objevují symboly myšek, oproti učebnici je v metodické příručce jeden symbol navíc, znázorňující zpěv.

Cílem poslechových činností je vedení dětí k vlastnímu prožitku z hudby a vzbudit u nich zájem o klasickou hudbu. Ačkoliv je vážná hudba poutavá a zajímavá, je mnoho žáků, kteří se s poslechem kvalitní hudby setkají až ve škole. Děti jsou vedeny k aktivnímu poslechu, učí se hudbu vnímat přirozeným způsobem. Pokud jsou hudební ukázky delší a žáci je nejsou schopni vnímat celé, je možné poslechnout pouze část a vrátit se ke skladbě později.

4.1.2 Poslechové skladby z období klasicismu v 1. ročníku

V učebnici je celkem 22 poslechových skladeb. Výběr skladeb je pestrý, každý poslech vždy nějak souvisí s probíraným učivem při daném setkání. Jsou zde skladby pocházející z různých stylových období, čtyři jsou z období klasicismu.

Joseph Haydn: Symfonie č. 101 D dur – Hodiny

Hned ve druhé kapitole se žáci setkávají s tímto velikánem vídeňského hudebního klasicismu. Před samotnou poslechovou činností si žáci připomínají různé pravidelně se opakující jevy, které nás obklopují. Pravidelné je střídání nohou při chůzi, střídání dne a noci nebo ročních období. Pravidelný je i tikot hodin.

Zaposlouchají se a z ukázky na kompaktním disku podle hlasitosti a rychlosti tikotu určují, kterým hodinám zvuky patří. Žáci slyší tikot stopek, kuchyňských hodin, pokojových a věžních. Jednotlivé hodiny si mohou děti prohlédnout na obrázcích

---

³⁵ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998. 79 s. ISBN 80-7235-047-1.

v učebnici. Nejdříve hodiny tikají každé zvlášť, v další ukázce tikají všechny hodiny najednou. K tikotu jedné hodiny se postupně přidávají další a žáci zkouší určovat, které začaly tikat jako první, druhé nebo poslední.

V další ukázce děti slyší hodiny s kukačkou a opravdovou kukačku a hádají, který zvuk patří lesnímu ptákovi a který hodinám, své rozhodnutí musí zdůvodnit. Následuje krátká hlasová výchova, kde si žáci nacvičují kukačkové tercie, což jsou malé sestupné tercie, které navozují takzvaný hlavový tón a přirozený zpěv.

V následující fázi vyučovací hodiny učitel dětem ukazuje skutečné hodiny. Do třídy přinese různé druhy hodin a při názorné ukázce tikotu se žáci seznamují s rozdílnou hlasitostí zvuku a odlišnou rychlostí tikání různých hodin.

Následuje samotný poslech hudební ukázky Josepha Haydna. Učitel neprozrazuje název skladby, ale úkolem pro děti je, aby název uhádly. Během diskuse děti vymýšlejí pro skladbu vlastní názvy. Po chvíli učitel prozradí, jak skladbu pojmenoval sám skladatel, a dochází k opětovnému poslechu hudební ukázky. Žáci jsou upozorněni na pravidelný rytmický motiv, který připomíná tikot hodin.

Při opětovném rozhovoru děti diskutují o tom, co mohlo skladatele vést ke složení tohoto hudebního díla. Všechny názory jsou samozřejmě přípustné.

Učitel následně ukazuje dětem ještě jedny hodiny, které neukazují čas, jsou velmi hlasité a mohou tikat různě rychle. Jedná se o metronom.

Christoph Willibald Gluck: Suita z baletu Don Juan (Pizzicato)

Tato hudební ukázka se objevuje při devátém setkání. Během vyučovací hodiny se děti učí o dynamice. Učitel žákům přednáší říkanku Blýskání, nejdříve zvučným hlasem. Při opakované recitaci hlas ztiší. Děti hádají, kdy byla říkanka recitována hlasitě, zda poprvé nebo podruhé. Při další recitaci s dětmi učitel zdůrazňuje každou těžkou dobu tlesknutím.

Učitel si s dětmi povídá, jak je to s bouřkou. Nejdříve se objeví blesk, pak následuje zvuk hromu. Čím je bouřka blíž, tím je zvuk hromu hlasitější. Žáci si zazpívají libovolnou oblíbenou písničku. Zpívají však velmi potichu, jako by zněla z velké dálky. V učebnici jsou k tématu různé názorné obrázky.

Děti hrají hru „Přihořívá, přihořívá, hoří“. Jeden žák jde za dveře a ostatní ve třídě schovají libovolný předmět. Úkolem žáka, který byl za dveřmi, je předmět nalézt. Náповědou však nejsou obvyklá slova, ale intenzita zvuku chrastítek. Čím chrastí silněji, tím je hledající žák ke schovanému předmětu blíže.

Děti se pohodlně usadí a následuje hudební ukázka Christopa Willibalda Glucka. Po poslechu žáci určují, kdy byla skladba nejtišší, zda na začátku nebo na konci.

Učitel žáky seznámí se skutečností, že skladbu hrály smyčcové nástroje. Hudebníci však na ně nehráli smyčcem, jak je obvyklé, ale na struny brnkali prsty. Při opakovaném poslechu děti sledují dynamiku skladby, tedy její zesilování a zeslabování. Hlasitější úseky skladby žáci mohou vyjádřit určitým gestem, například zdvižením ruky.

Jakub Jan Ryba: Rajskou radost pociťuje (Pastorela)

Toto, desáté setkání, se odehrává během adventu. Tato kapitola není pojmenována podle žádné pohádky, tentokrát postačí kouzelná atmosféra Vánoc. Učitel si s dětmi ve třídě navodí slavnostní atmosféru a zpívají se vánoční písně a koledy. V průběhu této nálady žáci poslouchají pastorelu Jakuba Jana Ryby, jejíž text obsahuje metodická příručka.

Luigi Boccherini: Kvintet E dur, op. 13, č. 5, Menuet (smyčcový orchestr)

Šestnácté setkání se týká barev. Kapitola se jmenuje Červená karkulka a v úvodní, motivační části, si děti připomínají Karkulku z pohádky, která nosila červený čepeček. Žáci diskutují o tom, co všechno může být červené, a společně s učitelem si zazpívají písničku Jiřího Žáčka Červená karkulka.

Následují rytmická cvičení, děti vytleskávají rytmus různých slov. Přiřazují slova k zapsaným rytmům a mohou si vymýšlet i svá vlastní slova.

Žáci se seznamují se zvukomalbou. Hrají si s barevnými odstíny lidské řeči, s její výškou, hloubkou a s délkou jednotlivých hlásek. Děti se učí formou Hry na ozvěnu, která využívá slov „dobrý den“ a „ahoj“. Jedno dítě řekne vybrané slovo libovolným tónem a ostatní spolužáci opakují to, co slyšeli. Ve hře se uplatňují prvky improvizace.

Tak jako slova mohou být různým způsobem řečená, také tóny mohou být různě silné, dlouhé, vysoké nebo barevné. Také hudba se dá namalovat.

Děti si připraví voskovky a kreslicí papír. Pohodlně se usadí, zavřou oči a odpočívají. Při prvních tónech skladby Luigiho Boccheriniho se ocitají v hudební říši. Představují si, jak taková říše vypadá a jestli by se jim tam líbilo. Po poslechu hlavního tématu skladby žáci mohou začít kreslit své pocity a představy. Učitel dětem neurčuje žádné konkrétní představy, děti pouze vyjadřují pocity z hudby.

Po této činnosti se v metodické příručce nabízí klavírní instruktivní skladba. Jedná se o Menuet od Wolfganga Amadea Mozarta. Tato jednoduchá skladbička pochází z

přibližně stejného období jako poslechová skladba a zvládne ji nacvičit i začínající klavírista. Hudba, která je interpretována živě, má svůj nezapomenutelný emocionální náboj.

4.2 Poslechové skladby z období klasicismu ve 2. ročníku ZŠ

4.2.1 Analýza učebnice pro 2. ročník a její metodické příručky

Učebnice hudební výchovy pro 2. ročník základní školy³⁶ již na první pohled neobsahuje tak velké množství ilustrací jako první díl sady učebnic. Kniha je opět členěna do dvaceti kapitol, které se nazývají setkání, a záleží pouze na učiteli, jak dlouho se u jednotlivých kapitol pozdrží. V úvodu každé kapitoly je barevná ilustrace Jany Laudové, jinak se v učebnici nachází obrázků velmi málo.

Jednotlivé kapitoly jsou různě pojmenované. Tentokrát se nejedná o pohádky, ale o různé skutečnosti z běžného života. Setkání nesou například názvy Počasí, Ovoce, Řemesla, V kuchyni, Na svatbě nebo V zoologické zahradě. Obsahem každé kapitoly je nejen zpěv, ale také pohybové a instrumentální činnosti a samozřejmě i poslechové aktivity. Grafické symboly znázorňující různé aktivity již nemají podobu myšky, ale kočky.

Učebnice obsahuje velké množství písniček, instrumentálních a pohybových doprovodů a tentokrát také větší množství textu. Každé setkání obsahuje alespoň jednu hudební ukázkou k poslechu. Poslechové ukázky se vyznačují modrým podtiskem a jsou dvojího typu. Širším modrým proužkem jsou označeny skladby, které jsou nahrány na kompaktním disku. V užším modrém proužku jsou poslechové ukázky, které hraje dětem podle notového zápisu sám učitel. Tyto skladby jsou velmi jednoduché a zahraje je i průměrný klavírista.

Metodická příručka³⁷ k učebnici zahrnuje náměty pro činnost v hodinách hudební výchovy, opět zvané Hudební nápadník. Jsou zde informace jak pracovat s poslechovými skladbami a také zajímavosti týkající se vzniku skladby a obsahu hudebního díla. Důraz je

---

³⁶ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 103 s. ISBN 8072350099.

³⁷ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. 80 s. ISBN 80-7235-065-X.

kladen na soustředěný poslech a vnímání hudby. V metodické příručce se mimo jiné nachází návody, jak pracovat s Orffovým instrumentářem.

4.2.2 Poslechové skladby z období klasicismu ve 2. ročníku

Učebnice obsahuje dvacet tři poslechových skladeb a ještě jednu navíc, která je určena pouze pro učitele na uklidnění. Mezi skladbami různých slohů a žánrů se nachází pět hudebních děl pocházejících z klasicistního období.

4.2.1 Ludwig van Beethoven: Symfonie č. 6 F dur op. 68 Pastorální

Hned v úvodním setkání této učebnice se nachází poslechová skladba Ludwiga van Beethovena. Jedná se o úvodní část čtvrté věty jeho šesté symfonie.

Celá kapitola má příznačný název Počasí. Nejdříve se pracuje s písní Kočka leze dírou. Učitel zkouší se žáky různé obměny písničky, děti hledají další dětské písně, které mají vzestupnou nebo naopak sestupnou melodii. Následně učitel se svými žáky pracuje s melodizací básně Před bouřkou.

Před poslechovými činnostmi jsou děti motivovány rozhovorem o počasí. Většina z nich má ráda sluníčko, avšak počasí se může rychle změnit. Tyto proměny počasí lze znázornit i hudbou.

Následují cvičení sluchové analýzy. Úkolem žáků je určování výšek tónů, které hraje učitel na klavír. Rozlišují, zda jsou zahrané tóny vysoké nebo naopak hluboké. Na změnu výšky mohou reagovat různými gesty, například zvedáním ruky.

Děti se připraví k poslechu skladby a nechají se unášet Beethovenovou symfonií. Začátek skladby naznačuje klid před bouří, který se velmi rychle změní v hromobití. Však také tato 4. věta nese příznačný název Nečas a bouřka.

Metodická příručka obsahuje text, který popisuje skladatelův kladný vztah k přírodě, a jsou zde také názvy jednotlivých vět Pastorální symfonie. Záleží pouze na samotném učiteli, které z těchto informací předá svým žákům.

Při opakovaném poslechu skladby žáci sledují sílu orchestru a tlesknutím doprovodí každý akord vyjadřující úder hromu. Učitel vede žáky k přesnosti úderů a tleská s nimi.

Následuje další poslech, kdy děti určují, kolikrát tleskly a zda tleskly dlouze nebo krátce. Žáci se dozvídají, co způsobuje, že je zvuk orchestru tišší. Je to tím, že hraje méně

nástrojů a není slyšet kontrabas ani tympány. Dále se zvednutím ruky děti snaží určit, kdy se v ukázce ozve zvuk příčné flétny.

Na závěr poslechových činností učitel se svými žáky debatuje o tom, jak hudba v ukázce vyjadřuje špatné počasí. Atmosféru nečasu a bouřky naznačuje síla zvuku orchestru a také hra bicích nástrojů.

Jakub Jan Ryba: Česká mše vánoční, Kyrie (úvodní část)

Celé desáté setkání se týká Vánoc. V úvodní motivační části si žáci mohou v učebnici přečíst o tom, jaké to bylo za starých časů, když ještě lidé neměli rozhlas a televizi. Bavili se tím, že hodně hráli a zpívali. Hudbu velmi často vymýšleli učitelé, kteří o Vánocích upravovali koledy, hráli na varhany a skládali své vlastní vánoční písně, které se potom hrály v kostele. Jedním takovým učitelem byl Jakub Jan Ryba.

Hudební ukázka je první část mše, Kyrie. Děj této pastýřské scény je popsán v metodické příručce. Před poslechem učitel dětem vypravuje, o čem se v ukázce bude zpívat. Žáci mají za úkol rozpoznat, kdy začne zpívat první a kdy druhý pastýř. Společně určují, který hlas zpívá ve vyšší nebo nižší poloze.

Po poslechu skladby se hraje hra na otázku a odpověď. Učitel hraje na klavír tóny odpovídající slovům ukázky „hej mistře“, žáci odpovídají na libovolný melodický nástroj „vstaň bystře“. Děti zjišťují, že je tato hudba celkem jednoduchá. Je to tím, že ji skladatel úmyslně napsal tak, aby se dobře hrála i nezkušeným hudebníkům. Při opakovaném poslechu žáci hledají slova, která patří melodii, kterou před tím hráli.

Wolfgang Amadeus Mozart: Malá noční hudba, Serenáda č. 13 G dur, KV 525

Poslechová ukázka z Mozartovy Malé noční hudby se v učebnici objevuje při patnáctém setkání. Jedná se o velmi známou úvodní část první věty.

Samotné práci s poslechovou skladbou předchází cvičení sluchové analýzy. Učitel hraje na klavír samostatné tóny nebo harmonické kvintakordy, které umisťuje do různých výškových poloh. Úkolem žáků je určovat, zda slyší více tónů nebo jen jeden. Svá rozhodnutí naznačují různými gesty, například zvedáním rukou.

V úvodu kapitoly v knize je fotografie abstraktního obrazu Viktora Vasarely. Žáci se pokouší poznat, co obraz znázorňuje, a zjišťují, že neznamená nic. Malíř si jen tak hrál s tvary a barvami. Podobné to může být i v hudbě. Některé skladby mohou vyjadřovat bouřku nebo řev zvířat, jiné naopak nepopisují nic skutečného. Stačí jen poslouchat a nechat se unášet krásnou hudbou.

V metodické příručce se nachází text popisující okolnosti vzniku Malé noční hudby. Dílo vzniklo pravděpodobně na objednávku pro zahradní slavnost ve Vídni. Většinou se jednalo o večerní zábavy s hudbou, které se odehrávaly v zámeckých parcích nebo zahradách.

Hlavním motivem této ukázky je fanfára, jejíž notový zápis je uveden v metodické příručce. Učitel tuto hudební myšlenku zahraje na klavír a děti mohou zpívat s využitím jednoduchého textu „Pojďte, pojd'te, pojd'te všichni sem!“.

Při opakovaném poslechu žáci zvednutím ruky určují, kde se motiv fanfáry opakuje. Dále si děti v hudební ukázce všímají dynamiky a rozpoznávají, kde dochází ke ztišení.

V závěru poslechových činností se děti vrací k obrazu v knize a diskutují o tom, zda by obraz mohl vyjadřovat hudbu, kterou právě slyšely. Tento obrázek je však oproti hudební ukázce tmavý a smutný. Žáci hovoří o barvách, které by zvolili, kdyby chtěli tuto hudbu namalovat.

Josef Haydn: Koncert pro trubku a orchestr Es dur, 3. věta

Hned v následujícím, tedy šestnáctém setkání, je uvedena tato hudební ukázka. Celá tato kapitola s názvem „Já - ty – my“ je o spolupráci.

Jsou skladby, ve kterých hraje pouze jeden hráč, který nemusí s nikým spolupracovat a nemusí na nikoho brát ohledy. Snaží se jen o to, aby se vystoupení líbilo obecenstvu. V jiných hudebních skladbách je více hudebníků hrajících současně a musí navzájem spolupracovat. Pokud jeden z hudebníků hraje hlavní melodii, musí se ostatní ztišit.

V metodické příručce se učitel dozvídá, že tento koncert byl určen právě vynalezené trubce s klapkovým mechanismem. Skladbu napsal Haydn pro svého přítele, který byl jedním z prvních hráčů na tento hudební nástroj.

Ukázka obsahuje třetí větu Koncertu Es dur, jejíž hlavní téma je uvedeno v metodické příručce notovým zápisem. Učitel tento krátký úryvek několikrát zahraje na klavír tak, aby si děti melodii dobře zapamatovaly. Při skladby tento motiv rozpoznávají.

Žáci mají hádat, na který nástroj hrál sólista. Při opakovaném poslechu sledují části, kde zazní známý motiv, a společně s učitelem pantomimicky napodobují hru na trubku. Děti si všímají spolupráce sólisty s orchestrem.

Ludwig van Beethoven: Sonáta pro klavír č. 14 cis moll op. 27 Měsíční svit, 1. věta

Tato hudební ukázka na kompaktním disku není určena žákům, ale pouze učitelům. Působivá Beethovenova sonáta Měsíční svit je zde jako bonus s příznačným názvem „Přídavek na uklidnění pro učitele.“

4.3 Poslechové skladby z období klasicismu ve 3. ročníku ZŠ

4.3.1 Analýza učebnice pro 3. ročník a její metodické příručky

Učebnice hudební výchovy pro 3. ročník základní školy³⁸ je podobně jako předchozí díl doprovázena ilustracemi Jany Laudové. Publikaci tvoří dvacet dva kapitol s různými názvy. Opět se jedná o běžné náměty, jednotlivá setkání se jmenují například Na horách, Zmrzlá voda, Vlák, Koření nebo Oči.

Mezi velkým množstvím písniček se objevují také dvojhlasné písně, kánon, instrumentální a pohybové doprovody a mnoho hudební teorie, například stupnice C dur, taktování, notový zápis délky not a pomlka nebo dynamické značky.

Součástí každého setkání jsou poslechové skladby, které se opět vyznačují modrým podtiskem. Knihu opět provází grafické symboly značící různé hudební aktivity. Tentokrát je to pejsek a znázorňuje, kdy budou žáci poslouchat a kdy zpívat, tancovat nebo hrát na hudební nástroje.

Metodická příručka³⁹ k této učebnici dává učitelům cenné informace o způsobu vedení činností, nápady a notové zápisy k různým cvičením. U poslechových činností se pedagog blíže seznamuje s hudební skladbou a s okolnostmi vzniku daného hudebního díla. Tyto informace slouží pouze pro osobní potřebu učitele.

4.3.2 Poslechové skladby z období klasicismu ve 3. ročníku

Třetí díl této učebnicové řady obsahuje dvacet čtyři poslechových skladeb, které pocházejí z různých období. Hudební díla vztahující se ke klasicismu jsou zde pouze tři.

Leopold Mozart: Dětská symfonie, 1. věta

---

³⁸ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 111 s. ISBN 8072350277.

³⁹ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. 88 s. ISBN 80-7235-092-7.

Na začátku páté kapitoly s názvem „Ptačí říše“ jsou děti motivovány zvuky různých ptáků, především hlasem kukačky. A právě tento lesní pták vystupuje v symfonii Leopolda Mozarta. Skladba je velmi hravá a optimistická.

Skladbu napsal skladatel pro dětské publikum. Objevují se zde zvuky různých dětských nástrojů, jako jsou trumpetka, bubínek, triangl nebo řehačka, ale také hlas kukačky a slavíka. Napodobení hlasu kukačky hraje speciální dvojpíšťala. Tyto dětské nástroje doplňují hru smyčcového orchestru.

Před poslechem skladby se žáci seznamují se zvuky různých netradičních nástrojů. Učitel zahraje na klavír hlavní téma 1. věty Dětské symfonie, jehož notový zápis je v metodické příručce. Následuje vlastní poslech hudební ukázky.

Po poslechu skladby vede učitel s dětmi dialog. Žáci určují, zda v ukázce hrály smyčcové nebo dechové nástroje a hádají, jaké netradiční nástroje zaslechli. Dále mají posoudit, zda skladbu hrají profesionální hudebníci, anebo děti, které milují hudbu. Odpověď žáci naleznou v učebnici.

Wolfgang Amadeus Mozart: Kouzelná flétna, árie Papagena

Desáté setkání má název „Zmrzlá voda“. V zimě je všechno zamrzlé a ze střechy visí rampouchy, na které se dá hrát. Tento zvuk připomíná zvonkohru, jejíž tóny zní v opeře Kouzelná flétna.

Tato opera je jedním z posledních děl Wolfganga Amadea Mozarta. Kromě pohádkového příběhu jsou jejím obsahem také filozofické myšlenky, které souvisejí s ideály osvícenství. Kromě stručného obsahu této zpěvohry metodická příručka obsahuje text popisující okolnosti, za kterých Mozart operu zkomponoval.

Před samotným poslechem hudební ukázky je nutné, aby učitel ve třídě zajistil naprostý klid a pozornost dětí. Jedině tak mohou vnímat tichou hru zvonkohry.

Při opakovaném poslechu žáci doprovází hru zvonkohry dirigováním a rozhodují, zda nejdříve zní melodie vzestupně nebo sestupně.

Ludwig van Beethoven: Symfonie č. 5 c moll, op. 67, Osudová, 4. věta

Šestnáctá kapitola se nazývá dirigent. V úvodu setkání se žáci učí taktovat ve dvoudobém taktu. Dále se pracuje s písněmi „Na tý louce zelený“ a „Když jsem byl malučký“.

V prvních dvou taktech druhé zmiňované písně se objevují stejné úvodní tři noty jako ve slavné symfonii. Těmito slovy jsou děti motivovány před poslechem hudební

ukázky. Skladba vyjadřuje souboj člověka s osudem. V Osudové symfonii Beethoven bojuje proti vlastnímu nepříznivému osudu, proti hluchotě. Byl přesvědčen, že je nutné poprat se s osudem a neutíkat před životními překážkami.

V metodické příručce je krátce popsána situace, za které symfonie vznikala. Nachází se zde notový zápis známého motivu první věty tohoto díla, v hudební ukázce je však závěr třetí věty. Při prvním poslechu žáci jen soustředěně vnímají hudbu, při druhé ukázce ke skladbě taktují.

4.4 Poslechové skladby z období klasicismu ve 4. ročníku ZŠ

4.4.1 Analýza učebnice pro 4. ročník a její metodické příručky

Učebnice hudební výchovy pro 4. ročník základní školy⁴⁰, kterou ilustrovala Jana Laudová, je zpracována v podobném stylu jako předchozí dva díly. Neobsahuje příliš obrázků, ale nachází se zde větší množství textu. Kapitoly se opět nazývají setkání a tentokrát jich je dvacet.

Kromě notových zápisů nových písní učebnice obsahuje mnoho poznatků z hudební teorie. Žáci se učí o třídobém taktu, dozvídají se o nástrojových skupinách a pracují s notovým zápisem. Poslechové činnosti jsou označeny stejně jako v předchozích dílech. Grafické symboly označující různé hudební aktivity mají v této učebnici podobu opičky.

Metodická příručka⁴¹ i učebnice obsahují mnohem více hudebních informací než předchozí díly a dávají učitelům hodně prostoru pro vlastní nápady. Poslechové činnosti jsou více zaměřeny na soustředěný poslech bez úvodních motivací a je zde snaha hudební díla vnímat hlouběji. V metodické příručce je velké množství notových zápisů obsahujících témata poslechových skladeb.

4.4.2 Poslechové skladby z období klasicismu ve 4. ročníku

Učebnice zahrnuje dvacet pět poslechových skladeb nejrůznějších stylů. Je zde například ukázka africké lidové hudby nebo skladba od hudební skupiny Queen. Šest hudebních ukázek pochází z období klasicismu.

---

⁴⁰ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 103 s. ISBN 8072350455.

⁴¹ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2000, 87 s. ISBN 80-7235-113-3.

Ludwig van Beethoven: Symfonie č. 8 F dur op. 93, 2. věta

Páté setkání se nazývá „Metronom“ a děti si vybavují přístroj, se kterým se setkaly již v prvním ročníku. Žáci se dozvídají, že metronom sestrojil současník hudebního skladatele Ludwiga van Beethovena Johann Nepomuk Mälzel. Skladatel napsal k příležitosti oslavy tohoto vynálezu žertovný kánon, jehož notový zápis mohou děti vidět v učebnici.

Učitel nejprve dětem zahraje nebo zazpívá Beethovenův kánon. Následuje pozorný poslech hudební ukázky a žáci se pokouší v hudbě najít melodii kánonu. Hlavní myšlenkou hudební ukázky je totiž melodie, která je velmi podobná kánonu s názvem Metronom.

V metodické příručce si může učitel přečíst text o vzniku Beethovenovy osmé symfonie. Jsou zde také notové zápisy hlavního i vedlejšího tématu hudební ukázky, které může učitel žákům zahrát na klavír.

Wolfgang Amadeus Mozart: Variace na francouzskou lidovou píseň (Variace C dur K. 265)

V úvodu osmého setkání se žáci učí jednoduchou a oblíbenou písničku Tři slípky, kterou si vyzkouší i jako kánon. Nápěv této písně využil Wolfgang Amadeus Mozart jako téma ke svým Variacím.

Při poslechu hudební ukázky žáci ve skladbě poznávají melodii písničky. V metodické příručce se nacházejí notové zápisy tématu skladby i jejích dvou variací. Učitel je žákům může přehrát na klavír. Děti si mohou ve zjednodušené podobě zahrát úvodní téma na nástroje Orffova instrumentáře.

Josef Mysliveček: Oktet B dur 1. Allegro

V deváté kapitole se nejdříve žáci učí o nástrojových skupinách. Mimo jiné se dozvídají, jaký je rozdíl mezi dechovými nástroji dřevěnými a žesťovými. V hudební ukázce hrají převážně dřevěné dechové nástroje, jejich hudbu doplňují lesní rohy. Po poslechu děti určují, které hudební nástroje slyšely ve skladbě hrát.

Metodická příručka obsahuje krátké informace o původu skladby. Tento oktet je skladbou z posledního tvůrčího období tohoto českého skladatele, který působil za hranicemi naší vlasti.

Jakub Jan Ryba: Milí synáčkové

Desáté setkání se týká Vánoc. Učitel žákům vypráví o různých lidových zvycích a pranostikách a připomíná jim, co jsou to pastorely. Tyto vánoční písně obvykle skládali čeští kantoři.

Pastorela Milí synáčkové je druhou skladbou z Rybova souboru Šesti chvalo zpěvů k slavnosti narození. Metodická příručka obsahuje text této pastorely.

Joseph Haydn: Symfonie č. 94 G dur S úderem kotlů

V úvodu čtrnáctého setkání je v učebnici vyobrazen portrét Josepha Haydna. Kapitola se jmenuje „Smích a hudba“ a žáci se z učebnice dozvídají, jak žertovně někdy pojmenovali své skladby známí hudební skladatelé. Wolfgang Amadeus Mozart jednu svoji skladbu pojmenoval Chléb s máslem, Ludwig van Beethoven napsal zase skladbu Sonáta pro dva obrýlence.

Haydnova symfonie S úderem kotlů patří k nejznámějším dílům tohoto hudebního skladatele. Je velmi vtipná, lehká a hravá. Autor využívá momentu překvapení, když v pomalé větě skladby zařazuje náhlý úder tympánů.

Hlavní téma druhé věty symfonie, které připomíná melodiku lidových písní, je v metodické příručce zobrazeno notovým zápisem. Tuto hlavní myšlenku Haydn zpracoval ve formě variací. Žáci poslouchají první a druhou variaci a pokouší se je rozlišit. První variace je podobná úvodnímu tématu, druhá je v mollové tónině. Na závěr děti určují, jaký solmizační model jim připomíná úvod skladby.

Joseph Haydn: Symfonie č. 45 fis moll Na odchodnou, 3. věta

Tato hudební ukázka se nachází ve stejné kapitole jako předchozí skladba. Metodická příručka se o skladbě nezmiňuje, v učebnici si žáci mohou přečíst o okolnostech vzniku této symfonie.

Symfonie s názvem Na odchodnou proslula svým postupným odchodem muzikantů. V závěru skladby na pódiu zbyli pouze dva houslisté. Haydn chtěl tímto vtipným způsobem upozornit knížete Esterházyho na skutečnost, že hudebníci v jeho službách už dlouho neodpočívali.

4.5 Poslechové skladby z období klasicismu v 5. ročníku ZŠ

4.5.1 Analýza učebnice pro 5. ročník a její metodické příručky

Učebnice hudební výchovy pro 5. ročník základní školy⁴² zakončuje řadu určenou pro první stupeň základních škol a tvoří přechod na druhý stupeň. Ilustrace Jany Laudové jsou doplněny fotografiemi hudebních skladatelů a některých hudebních nástrojů.

Kniha obsahuje poměrně velké množství poznatků z hudební teorie. Žáci si mohou přečíst životopisy hudebních skladatelů, naučí se stupnici G dur, prohlédnou si schéma symfonického orchestru nebo se také seznámí s italskými názvy některých hudebních pojmů.

Učebnice je rozdělena do dvaceti kapitol a každé setkání je opět nějak pojmenováno, například Mosty, Hlavalamy, Snění, Domov nebo Vesmír. Grafické symboly znázorňující jednotlivé aktivity mají podobu medvídků. V závěru učebnice je přehled hudebních směrů, se kterými se žáci setkávají, a také se zde nachází slovníček hudebních pojmů.

Metodická příručka⁴³ obsahuje velké množství nápadů na činnosti v hodině a také notové zápisy poslechových skladeb a písní. Jednotlivé kapitoly se e všech metodických příručkách nazývají Nápadníky.

Při poslechových činnostech nejsou díla příliš rozebírána, důraz je zde kladen na prožitek, na emocionální stránku hudby a její působení na lidský organismus. Poslechové činnosti jsou v učebnici značeny stejným způsobem jako v předchozích dílech, tedy modrým podtiskem.

4.5.2 Poslechové skladby z období klasicismu v 5. ročníku

Učebnice obsahuje dvacet sedm poslechových skladeb. Výběr je opět velmi rozmanitý, jsou zde skladby různých stylů a žánrů. V knize se pracuje se čtyřmi poslechovými skladbami, které pocházejí z období hudebního klasicismu.

Wolfgang Amadeus Mozart: Don Giovanni, Fin ch han dal vino (Až rudé víno zbarví jim tváře)

---

⁴² LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 135 s. ISBN 8072350501.

⁴³ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2000, 88 s. ISBN 80-7235-127-3.

Árie z opery Don Giovanni se nachází hned v úvodu učebnice, tedy v první kapitole. Žáci se k této hudební ukázce dostávají po poslechových činnostech s dílem romantického hudebního skladatele Petra Iljiče Čajkovského. Tento ruský hudební skladatel byl okouzlen a inspirován dílem Wolfganga Amadea Mozarta.

Děti se seznamují s Mozartovou operou Don Giovanni, kterou zkomponoval pro Pražany. Metodická příručka obsahuje stručný děj opery, český překlad zpívaného textu árie a popis okolností, za kterých opera vznikla.

Jakub Jan Ryba: Libou písničku (pastorela)

V kapitole nazvané Vánoce se žáci opět setkávají s hudebním skladatelem a kantorem Jakubem Janem Rybou, který neodmyslitelně patří k českým Vánocům. V učebnici se mohou žáci seznámit s jeho životopisem. Metodická příručka obsahuje text pastorely, která se nazývá Libou písničku.

Ludwig van Beethoven: Předehra ke Goethově truchlohře Egmont op. 84

Jedenácté setkání nese název Odvaha. Odvážný byl i nizozemský hrabě Egmont, který položil svůj vlastní život v boji za správnou věc. Beethoven komponoval hudbu k tragédii Johanna Wolfganga Goetha nesoucí název Egmont v době napoleonských válek. V současné době je toto dílo známé především v podobě orchestrální předehry, která se hraje jako samostatná koncertní skladba.

Učebnice obsahuje notový zápis úryvku poslechové skladby. Při poslechu žáci vnímají scénickou hudbu vyjadřující boj nizozemského lidu proti španělské nadvládě. Úkolem pro děti je najít při poslechu místo, které zachycuje notová ukázka.

Wolfgang Amadeus Mozart: Don Giovanni, Menuet z 1. dějství

V úvodu dvanáctého setkání, které se nazývá Na plese, si mohou žáci v učebnici prohlédnout portrét Wolfganga Amadea Mozarta.

V době hudebního klasicismu byl jedním z neoblíbenějších tanců menuet. Tančil se na plesech a jiných zámeckých slavnostech. Menuet je typický svým pomalým tempem, malými krůčky a častými úklony pánů i dam.

Při poslechu žáci sledují pravidelnou dvoudílnou formu tance, při opakované ukázce taktují. Učebnice obsahuje notový zápis melodie menuetu a žáci si společně s nahrávkou mohou tuto melodii zazpívat.

ZÁVĚR

V každém díle učebnicové řady se pracuje s poslechovými skladbami klasicistní hudby. Nejčastěji se zde objevují hudební díla tří velikánů tzv. vídeňského klasicismu, Josepha Haydna, Wolfganga Amadea Mozarta a Ludwiga van Beethovena. Co se týká českých zástupců, děti se nejvíce setkávají s Jakubem Janem Rybou, samozřejmě v kapitolách věnujících se Vánocům. Výběr skladeb je velmi pestrý a v učebnicích i v metodických příručkách je velké množství tipů a námětů, jak s poslechovými skladbami pracovat. Pokud učitel přidá ještě své další nápady, může s pomocí těchto učebnic připravit velmi zajímavé hodiny hudební výchovy.

RESUMÉ

Tato diplomová práce se zabývá poslechovými aktivitami v hudební výchově na prvním stupni. Poslechové činnosti jsou zaměřeny na autory tvořící v období hudebního klasicismu. Autor se soustředí na analýzu vybraných učebnic hudební výchovy, které se běžně používají na českých školách. Vybírá poslechové činnosti vztahující se k danému období a popisuje je.

SUMMARY

This diploma thesis deals with listening activities in music education at primary school. The listening activities are focused on the authors who make up the period of musical classicism. The author focuses on the analysis of selected textbooks of music education, which are used commonly in Czech schools. The author chooses listening activities related to the given the period and describes them.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BÁRTOVÁ, Jindřiška, Miloš SCHNIERER a Věra ZOUHAROVÁ. *Dějiny hudby*. 2. rev., dopl. a rozš. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 1992. ISBN 80-7040-060-9.
- DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. vyd. Ostrava: Montanex, ©1992. 105 s. ISBN 80-85300-98-2.
- PECHÁČEK, Stanislav aj. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ: Skripta pro posl. pedagog. fak.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. 282 s. ISBN 80-7066-459-2.
- FIALA, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z dějin hudby*. Plzeň: Pedagogická fakulta v Plzni, 1980. 158 s.
- LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 103 s. ISBN 8072350099.
- LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 111 s. ISBN 8072350277.
- LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 103 s. ISBN 8072350455.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 95 s. ISBN 8072350285.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. stupeň základní školy: metodický průvodce*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7235-345-3.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, 135 s. ISBN 8072350501.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998. 79 s. ISBN 80-7235-047-1.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. 80 s. ISBN 80-7235-065-X.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. 88 s. ISBN 80-7235-092-7.

- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2000, 87 s. ISBN 80-7235-113-3.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2000, 88 s. ISBN 80-7235-127-3.
- SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy. [Díl] 1.: učebnice pro studenty pedagogických fakult. 2., upr. vyd.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 311 s. Učebnice pro vysoké školy.
- SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1974. 196 s. Comenium musicum; sv. 12.
- SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.
- SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Brno: TOGGA agency, 2001. ISBN 80-902912-0-1.
- SMOLKA, Jaroslav, ed. *Malá encyklopedie hudby*. Praha: Supraphon, 1983.
- ŠIŠKOVÁ, Ingeborg. *Dějiny hudby*. Praha: Ikar, 2012. ISBN 978-80-249-1977-5.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2013. 146 s. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>

Mistři klasické hudby: Joseph Haydn [online]. 2017 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z <http://mistri.muzikus.cz/klasicismus/josef-haydn>

Mistři klasické hudby: Wolfgang Amadeus Mozart [online]. 2017 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z <http://mistri.muzikus.cz/klasicismus/wolfgang-amadeus-mozart/bio>

Mistři klasické hudby: Ludwig van Beethoven [online]. 2017 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z <http://mistri.muzikus.cz/klasicismus/ludwig-van-beethoven>

Mistři klasické hudby: Ludwig van Beethoven [online]. 2017 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z <http://mistri.muzikus.cz/klasicismus/ludwig-van-beethoven>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – Joseph Haydn.....	26
Obrázek 2 – Wolfgang Amadeus Mozart.....	28
Obrázek 3 – Ludwig van Beethoven.....	30
Obrázek 4 – Jakub Jan Ryba.....	32

